

Mircea ANGHELESCU, **Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română**, București, Editura Cartea Românească, 2015, 330 p.

Cartea profesorului Mircea Angheliescu este, într-un fel, o nouă ediție, selectivă și excelent adnotată, cu acribie filologică și atenție la substanța fiecărui text și la detaliul semnificativ, a lucrărilor memorialistice la care face referire. O intenție pedagogică (materialul strâns a făcut mai întâi obiectul unui curs masteral la secția de Studii Literare Românești, la Universitatea din București) străbate paginile de față, însă, odată cu decizia de publicare în volum, lucrarea, regândită și dezvoltată în câteva direcții care îi imprimă o structură unitară, a fost șlefuită până la a se transforma într-o hermeneutică a călătoriilor din modernitatea românească.

Relativ puțin frecventată, această componentă a memorialisticii s-ar fi convenit să tragă mai greu în cântarul umanoarelor noastre, căci „literatura română modernă începe cu însemnări de călătorie” (p. 156). Studiu de istorie literară, încercare de a preciza eșafodajul teoretic pe care s-a construit la noi jurnalul de călătorie, eseu critic, analiză stilistică și radiografie socio-politică a condițiilor în care s-au desfășurat cele câteva zeci de voiaje din secolul al XIX-lea și al XX-lea ai căror protagoniști au ales nu doar să le întreprindă, ci și să le descrie pentru contemporanii lor sau, în unele cazuri, doar pentru posteritate, *Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română* are ca principal criteriu de includere și de prezentare a operelor perspectiva estetică. Autorul este impresionat în primul rând de percutanța frazei, de dramatismul scenelor și de prospețimea descrierilor, de talentul de scriitori al unora dintre călătorii-memorialiști. El cere să fie luat în primire, în calitate de cititor, și purtat pe covorul fermecat al textelor, căci, după o definiție metaforică a demersului auctorial, doar călătorul mai poate fi „calea noastră de acces spre orașul și timpii de atunci” (p. 71). Așadar, îi însoțește și în același timp îi iscodește pe partenerii săi de drum imaginar, chestionându-le aspirațiile, sinceritățile, manierismele; uneori simte nevoia de a-și confrunta opinia cu a altor istorici literari și nu ezită să corecteze predecesorii celebri precum G. Călinescu (p. 22, 32, 289) ori Iorga (p. 154, cu un micro-studiu de caz privind o ediție din 1910 a unui text de secol XIX „prefăcut” de marele istoric până la a ajunge de nerecunoscut).

Cele trei părți ale lucrării urmăresc, în linii mari, criteriul temporal (*Începutul secolului al XIX-lea, Tranziția spre modernitate și Călătoriile epocii interbelice*), iar subcapitolele regroupează materialul atât după cronologie, cât și după specificul demersului memorialistic din textele prezentate. Subteme precum Veneția, Anglia, Orientul ori „cărările patriei” aglutinează diverși autori și texte. O altă taxonomie vizează tipul de privire a fiecărui călător, perspectiva și impulsul care îi determină să pornească la drum pe autorii strânși într-o nouă „fiziologie” *sui-generis: Esteții, Exploratorii, Aventurierii, Savanții, Ideologii, Hoinarii, Scriitorii, Gazetarii*. Empatia auctorială, atotprezentă, se face simțită pe alocuri mai apăsător, dând naștere unor pagini de mare suflu și inspirație, cum sunt cele despre Alexandru Odobescu sau Matila Ghyka.

Prin memorialistica lor de călătorie, unii autori „canonici” (ca, de pildă, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri ori A.D. Xenopol) devin mai interesați, iar alții, cvasinecunoscuți sau rămași într-un con de umbră, capătă materialitate și relief cultural: prinții Nicolae Suțu și Nicolae Ghika-Comănești, boierul Iancu Alecsandri, vornicul Dimitrie Ralet, ministrul Vasile Boerescu, profesorul Teodor Codrescu, funcționarul Alexandru Pelimon, naturalistul Dimitrie Ananescu, inginerii Vladimir Blaremburg, Iuliu Popper și Bazil George Assan, juristul Aurel Varlaam, doctorul Nicolae Manolescu, geologul Grigore Ștefănescu, țăranul Mihai Tican Rumano.

Printre meritele lucrării lui Mircea Angheliescu se numără și refacerea paternității unor texte literare, cum ar fi un articol anonim din „Albina românească”, atribuit cu certitudine lui Gheorghe Asachi (p. 37).

Generozitatea de a reciti și de a valorifica atâtea pagini (unele chiar uitate) din memorialistica noastră de călătorie depășește limitele unei simple exegeze literare și se recomandă ca un gest simbolic, de contribuție la continuitatea unui gen cultural pe nedrept marginalizat, de acreditare a călătorilor-scriitori români ca ambasadori culturali și de alimentare a posterității unor autori (deci confrați) din trecut.

Profesionist al istoriei literare, de mult familiarizat atât cu peisajul de ansamblu, cât și cu detaliile, Mircea Angheliescu stăpânește știința diagnosticului lapidar și se/ ne delectează cu fraze memorabile: „Dinicu Golescu călătorește ca un ideolog” (p. 55), există „două mari calități ale acestui scriitor [Ion Heliade Rădulescu] spontan, inspirat de emoție, participativ, pe care rareori ceva îl lasă indiferent: spiritul de observație și vâna de caricaturist” (p. 59), George Bariț este „un pedagog național adânc interesat de tot ce poate fi util contemporanilor săi” (p. 63), pe când „cel mai vetust tip de călător ardelean din stirpea dascălilor în căutare de modele, [...] într-un haretism *avant la lettre*, [...] Laurian pare mai degrabă tipul belferului pursânge” (p. 69, 71). Unele diagnostice formulează bine-meritate laude, cum ar fi cuvintele despre „canonicul Timotei Cipariu, care, în ciuda austerei filologii căreia i se consacrăse, își păstrase încă sufletul liric și sensibil la frumos din încercările poetice ale tinereții sale” (p. 80); „adevăratul făuritor al genului modern al călătoriei în literatura română” (p. 94), „acest aristocrat al boemei [Alexandru Odobescu] alege să-și pună spiritul nedisciplinat sub jugul unei mari cauze și al interesului național, pe care puțini în afară de el puteau să le înțeleagă” (p. 189), iar opera sa „are o modernitate constitutivă care este a felului lui de a fi, a unei personalități aflate în continuă contradicție cu datele sale temperamentale” (p. 195), „Alecsandri are darul călătorului adevărat, de a căuta unghiuri neobișnuite pentru impresiile sale” (p. 122), Ion Codru-Drăgușanu, „sprintenul fecior de grănicer fâgărășean, spirit european cu mult înainte de inventarea cuvântului” (p. 155) este „mânat pretutindeni de acea rară chemare a hoinarului din vocație care îl face să se despartă de orice situație stabilă îndată ce o dobândește” (p. 149). „Ca și alți contemporani, Sion scrie bine când nu vrea să facă literatură” (p. 161), „Ispirescu este, ca factură morală, un meliorist, un iluminist întârziat și naiv, care crede în progres și înțelege să-l sprijine” (p. 172), la Alexandru Vlahuță „o adevărată orgie de adjective neașe și de metafore riscate arată că e vorba de un text [*România pitorească*] destinat copiilor în care trebuie să trezească, cu sprijinul hiperbolei, sentimentul de apartenență la un trecut nobil” (p. 231). Constantin Stere este „un personaj debordând de energie și hotărât în tot ce face, care și-a pierdut șapte ani în surghiunul siberian, dar n-a pierdut nimic nici din convingerile unui naționalism românesc greu amendat în Basarabia, nici din impetuoșitate” (p. 237), Matila Ghyka „este unul dintre puținii aventurieri pursânge pe care i-a avut literatura română și, de fapt, istoria noastră culturală din ultimele două sute de ani, varianta aristocratică a contemporanului său, proletarul Panait Istrati” (p. 245). Pentru tânărul Mircea Eliade, cel din *India*, orice voiaj este o călătorie de lucru – „însemnările de călătorie erau un dosar potențial al viitoarelor sale studii, un aviz de intenții și primă formulare a unor noi subiecte de cercetare” (p. 279), pentru Camil Petrescu, o provocare: înfruntând o mare dezlănțuită, demonstrează „dimensiunile unui ego care lasă în umbră furtuna și valurile demente” (p. 285), iar „pentru Sebastian, călătoria este un fel de oglindă în care se privește neconținut, un prilej de a se înscrie într-un loc, într-o atmosferă cu care se confruntă ca să se contureze pe sine” (p. 290).

Justificând metafora aleasă ca titlu, autorul subliniază, în cuvântul de încheiere, liniile definerii ale lucrării sale și intențiile care l-au determinat să reviziteze spațiile culturale născute din întâlnirea dintre peisajele umane, naturale, industriale, comerciale ori artistice văzute și specificul privirii fiecăruia dintre voiajorii noștri de toate rangurile, care le-au străbătut vreme de aproape două veacuri:

„Am încercat să conturez în această carte câteva trăsături generale ale călătorilor români, în toată perioada secolelor XIX și XX. [...] Această căutare de informații și mai ales de

modele seamănă până la un punct cu o expediție aproape mitică de aducere acasă a ceva care ne lipsește, a merelor din grădina cu mere de aur a lui Ispirescu sau a lânii de aur din mitul argonauților, pe care îl invoca și Ion Ghica la lansarea bricului *Mircea*, în 1883. [...] Această dezvoltare a dorinței de a ieși din bârlog, de a călători, de a cunoaște lumea și de a învăța din experiențele ei este contemporană și solidară cu mișcarea de renaștere națională, cu resuscitarea sentimentului național în cultură și în viața politică” (p. 315–317).

Astrid Cambose
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Gabriela BIRIȘ, Limbaj medical. Anatomie. Curs pentru studenții străini din anul pregătitor, București, Editura Universității din București, 2015, 144 p.+ 1 CD-Rom

După o experiență consistentă ca autor de dicționare, Gabriela Biriș revine în peisajul editorial cu un manual de limba română pentru străini, respectiv o carte centrată pe limbajul medical. Alinierea la Cadrul European de Referință pentru Limbi (CECRL), insistența pe lexic, privilegierea competențelor de comunicare orală – ascultare și vorbire – și textele medicale adaptate la nivelurile A2-B1 reprezintă atuurile unei lucrări necesare în domeniul încă inconsistent al românei ca limbă străină.

Dacă RLS în general are încă mult de recuperat din punct de vedere editorial, în ultimele două decenii, manualele de română medicală sunt într-o suferință și mai mare: din anii '70, când a apărut *Limba română. Manual pentru studenții străini. Profil medical* (Marinela Velican-Aldea, Adrian Mateescu, Elisabeta Șoșa), abia pot fi semnalate 3–4 cărți specializate, scoase de obicei la edituri mici și în tiraje reduse. Situația în context european este, în aceste condiții, și mai dificil de făcut. Majoritatea editurilor didactice străine, cu tradiție în domeniu, propun și câte o serie completă – manual, caiet de exerciții, îndrumar metodologic – dedicată limbajului medical. Amintim doar manualele de engleză medicală de la Cambridge University Press (Marie McCullagh, Ross Wright, *Good practice. Communication Skills in English for the Medical Practitioner*) și de la Oxford University Press (Sam McCarter, *Oxford English for Careers: Medicine*) sau de franceză medicală de la PUG (Thomas Fassier, Solange Talavera-Goy, *Le français des médecins – 40 vidéos pour communiquer à l'hôpital*).

Cu atât mai necesar și demn de apreciat este manualul Gabrielei Biriș, *Limbaj medical. Anatomie. Curs pentru studenții străini din anul pregătitor*, apărut în 2015 la Editura Universității din București. De la prima vedere, sunt evidente două noutăți binevenite: CD-ul cu texte audio atașat de coperta trei și plasarea în coerența recomandărilor *Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi*. Însă câteva nuanțe ar fi utile. Înregistrările reiau textele scrise pe care se construiesc capitolele volumului. Demersul e util pentru fixarea formei fonetice a termenilor de specialitate, însă nu permite construirea unor exerciții autentice de ascultare, în care sensul s-ar construi fără suport vizual. De altfel, autoarea nici nu mărturisește ambiția de a dezvolta toate cele patru competențe de comunicare și declară onest din introducere că principala finalitate a manualului este de a dezvolta cunoștințele lexicale ale studenților și „de a-i familiariza cu tipologia acestei terminologii științifice” (p. 7). A doua noutate invocată mai sus este plasarea demersului didactic în coerența *CECRL*, însă din nou lucrurile sunt adaptate la necesitățile imediate ale contextului universitar și ale programei inerente. Deși limbajul specializat – finanțe, comerț, inginerie, jurnalism etc. – este asociat în general cu nivelul B2, grupul-țintă este, prin inevitabila aglomerare a curriculumului anului pregătitor, la A2-B1 atunci când utilizează unitățile didactice de față.

Structura unităților e fixă și permite familiarizarea rapidă a studenților cu stilul de lucru propus. Fiecare din cele opt lecții-unități începe cu un text descriptiv, alcătuit din 4-5 paragrafe. Ulterior, fiecare paragraf trece prin câteva etape decodificatoare, cu insistență pe elementele lexicale și sintactice. La final, există de fiecare dată aceeași succesiune de exerciții pentru reexersarea receptării scrise și pentru fixarea vocabularului. Tematica celor opt lecții este cu precădere anatomică, așa cum subtitul cărții anunță. Din rațiuni didactice, s-au propus șapte sisteme ale corpului uman, chiar dacă elementele tegumentare nu sunt larg acceptate într-o asemenea succesiune, în timp ce altele lipsesc (endocrin, excretor, reproducător). Însă exhaustivitatea terminologică nu este, cu siguranță, unul din obiectivele cărții. Textele nu sunt preluate în bloc din cărți specializate, ci recompuse, în așa fel încât să concentreze elementele de vocabular și conectorii vizați. Sursele sunt precizate mereu în subsolul paginii. Atunci când textul este reluat, în dreapta lui apare explicația cuvintelor noi din româna generală, în timp ce dedesubt sunt explicații termenii științifici, inclusiv prin echivalentul englezesc. Experiența de autor de dicționare a Gabrielei Biriș e aici evidentă. Urmează, fără excepție, câte o prezentare etimologică a cuvintelor formate cu prefixoide și exemple adecvate, iar după aceea, familiile lexicale ce se regăsesc în text. Pentru partea de discurs apare câte un act de vorbire, ilustrat de conectori și sintagme specifice. De pildă, după unul dintre fragmentele Lecției unu, se introduce „exprimarea unui punct de referință și a unei relații între elemente: *în ceea ce privește, referitor la, în privința, în legătură cu, cu privire la, relativ la*” (p. 17) și exemple discriminatorii utile. Patru-cinci exerciții permit fixarea noilor noțiuni. Lecția continuă cu reluarea celui de-al doilea fragment și a succesiunii deja descrise.

Exercițiile de evaluare formativă și sumativă sunt variate și interesante, pendulând între clasicele întrebări pe text, alcătuire de propoziții sau identificare de sinonime și mai noi itemi cu alegere multiplă, completare de spații libere, potrivire cu săgeți, continuare de enunțuri etc. Fără să existe un echilibru între competențele de receptare și acelea de producere, așa cum precizam mai sus, există totuși constant o evoluție vizibilă între înțelegerea și utilizarea terminologiei propuse. De pildă, descrierea în text scris a sistemului digestiv e finalizată cu o imagine pe care trebuie trecute elementele achiziționate în ordinea impusă de prezentarea grafică.

Pentru că am menționat mai sus rolul imaginilor ce însoțesc textele medicale sau, uneori, ajută la introducerea și fixarea terminologiei, merită precizată excelența grafică a acestor instrumente valoroase în predarea și evaluarea RLS. De asemenea, calitatea înregistrărilor de pe CD-Rom-ul atașat la final face din texte-audio nu doar o anexă, ci un conținut ușor de valorificat în activități didactice conexe, gestionate creativ și în moduri diferite de profesorul de la grupa de limbaj specializat.

Deplângeam la începutul articolului criza actuală a instrumentelor de lucru pentru cursanții interesați de româna medicală. Acest manual, alături de cartea Anei Coiug (*Limba română. Elemente de comunicare în mediul spitalicesc*, Cluj-Napoca, Editura Universitară Medicală „Iuliu Hațieganu”, 2014), are un rol salutar. Nu este vorba doar de un îndrumar terminologic și un manual util pentru studenții străini mediciști, ci mai ales de o deschidere spre cooperare cu alte centre care furnizează cursuri similare și o aliniere indispensabilă la direcțiile lingvistice europene actuale.

Anca Ursa
*Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca
România*

Alina BUGHEȘIU, *Trade Names in Contemporary Romanian Public Space*, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2015, 246 p.

Commerce, in its exceedingly various shapes and forms, has always been part of everyday life in any community. When options became available, persuasion followed. Trade names – be they names of establishments, products and so on – rapidly came to be a necessity. In order to sell anything, one needs to convince potential customers that theirs is the best offer. One way of doing this was the employment of commercial names that would eventually be associated in the minds of the people with quality and other positive attributes.

Considering that names – be they of persons, places, and the like – are such an important part of everyone’s life, it is no wonder that scholars started looking at them more closely. As other categories and subcategories of names that are researched and analysed by linguists all over the world though not to the same extent, trade and brand names are the subject of many articles and books.

One book that provides research into such names is *Trade Names in Contemporary Romanian Public Space*, written by Alina Bugheșiu, Ph.D., and published by Cambridge Scholars Publishing in 2015. It is based on the author’s doctoral thesis, which was successfully defended in December 2013. “In addition to performing a lexical and grammatical analysis of trade names (describing and explaining the morphological and syntactic structure of the parts of speech of which trade names consist [...]), this study also underlines the semantic configuration of the names, observed along the lines of lexical meaning and presuppositional meanings (categorical, associative, emotive and functional [...]). The aim of this research is to identify and throw some light on the onomastic behaviour characteristic of the field of trades in contemporary Romanian public space and to delineate a representative naming pattern for every subcategory of commercial onomastics investigated, according to several coordinates: (1) lexical and grammatical structure; (2) semantics (different levels of meaning); (3) language preference (which, quite frequently, tends to be English). Besides the framework of onomastics, functional, cognitive and generative grammar, semantics, semiotics and pragmatics, the study also refers to psycholinguistics (to discuss the prototypical or nonprototypical nature of trade names as a class of names and within this onomastic subcategory) and sociolinguistics (to highlight the fact that trade names are indices of the linguistic and cultural fashions promoted in a micro- or macro-society). Moreover, this research relies on the theoretical precepts of linguistic polyphony, postcolonial studies (in the description of contemporary Romanian public space and of Maramureș county, as part of Transylvania, Romania, as liminal spaces) and translation studies (in the characterisation of trade names as cultural mediators)” (Bugheșiu 2015:77).

This study is divided in two main parts: “Trade names in theory” (chapters 1–3) and “Trade names in practice” (chapters 4–5), after which there are the conclusions, the appendix (i.e. the corpus), the references and two indexes. Thus, the reader has at hand the theory employed, the analyses and the entire corpus, which means this book is useful for more than just one reason.

The first part of *Trade Names in Contemporary Romanian Public Space* provides the theoretical background needed and used for such an analysis, and the first chapter – “The current context of trade names: English, globalisation, communication” – presents the context for the study of this type of names in contemporary Romanian public space, with a focus on globalisation. This was needed because of the obvious influence the English language and (mostly) the American culture had in this respect after the fall of Communism in this country. This influence is visible in every aspect of human life – including language. As the author herself states, “while the research deals with trade names irrespective of the language to which the words that form them belong, it can be effortlessly noticed that English or anglicised trade

names are significantly represented throughout the class of commercial names, although there might be different language preferences within some of the subcategories (for instance, names of accommodation locations tend to be derived mainly from Romanian personal names or to comprise dialectal, regional expressions)." (Bugheșiu 2015:16)

In the following chapter – "Literature review: trade names and theories of properhood" – the author presents the current trends regarding theories on trade names and their problematic status, as well as proper names in general. Since there are many debates among linguists whether to classify commercial names as proper names at all, one needs to pay closer attention first to proper names in general. The author discusses the semantic, semiotic and pragmatic behaviour of proper names, underlining and showing to which extent the theoretical perspectives explored (John Stuart Mill, Saul A. Kripke, Ștefan Oltean, Richard Coates, Peder Gammeltoft, Willy Van Langendonck, and Frank Jackson) apply to the study of trade names.

Bugheșiu points out that "names generally do not have asserted lexical meaning, but that they more frequently exhibit various types of presuppositional meanings which determine their semiotic functionality, one must also mention that, pragmatically, naming is a way of acting upon the reality existing up to the moment of speaking. Trade names are part of speech acts that perform a wide range of effects on the target audience, and it is the presuppositional meanings that facilitate this process" (2015:40).

The third chapter – "Trade names as objects of linguistic research" – gives a comprehensive view of trade names. Bugheșiu says that "Trade names represent that branch of onomastics that includes firm names, company names, brand names and names of products. Their study is a relatively recent aspect of onomastics, as these names have begun to capture one's attention along with the development of market economy and of marketing strategies, when the name of a firm or product became a potential tool in the process of widespread social manipulation. Initially, trade names were meant to help distinguish between two products/services that were, somehow, similar (for example, to make the distinction between the flour produced by two different millers). [...] Along with the development of a sense of ownership, trade names began to relate to place names (e.g., *American Water Company*), while also opening a niche for names that included descriptive elements (e.g., *International Business Machines*). Soon, madeup names were the way to go (e.g., *Kodak*)" (2015:41).

The various subchapters of this particular chapter provide valuable information, including obviously definitions, characterisations, functions and classifications for this particular type of onomastic material. Bugheșiu then discusses the creation of such names and its stages. After that, the semiotics, but also the pragmatics of trade names are examined. Trade names and trademarks pose complex issues, therefore one needs to take into consideration even the laws. The author of this book does so in the subchapter entitled "Trade Names between Law and Language". However, Romanian regulations are the only ones with which this subchapter deals, but also those belonging to other European countries (such as the United Kingdom, Germany, Spain, Italy, Sweden etc.). The legislation of the European Union in this respect is likewise given.

The fourth chapter – "Preliminary considerations on contemporary Romanian public space" – opens the practical part of the book in question. The author deals with trade names from the 1970s until the present day, differentiating between two phases: before and after the 1989 Revolution. Bugheșiu mentions that "the Revolution of 1989 can be considered the threshold between the two contexts of communication (of language use and cultural configuration). It was both the climax of the former period (occurring as a reaction to the ever-intensifying political constriction) and the trigger of the latter, since everything after it – every political, economic, technological, cultural, linguistic or social change – happened *à la manière d'une révolution*" (2015: 87–88). The author elaborates on the context provided by the Romanian public space in this respect (before and after the fall of Communism, that is) and its implications. She states that "Socioculturally, trade names exist and function in public space. Commercial designations are markers of the society's evolution, of the changes that it is subject

to in a given (more or less extended) time span, usually on several planes. The dimensions of society are interdependent, interrelated causally (for instance, the transformations in the field of IT that have occurred since the mid-twentieth century, which have affected notably, essentially activities in domains like economics, mass media, technology and medicine, to name just a few)” (Bugheșiu 2015: 96).

This chapter also gives information related to Maramureș County – situated in the north-west of Romania, which is viewed as a liminal space (from a postcolonial perspective). Trade names from this part of the country are analysed in this second part of the book. Regarding the region chosen for the onomastic analysis, Bugheșiu says that “one does not err by saying that Transylvania, as a part of Romania, and Maramureș, as a Romanian county located in Transylvania, are situated at the convergence and clash between the two European spaces: the almost utopian *Mittleuropa*, Central Europe, and the sensuous Balkan world, just as mythical as the former yet seemingly functioning according to the reversed order of the carnival” (2015: 99, emphasis in the original).

The fifth chapter – “Trade names: lexical and grammatical classification, semantic analysis” – comprises four subchapters that in turn focus the analysis on a certain type of trade names: those of firms and companies, of shops, of eating and drinking establishments and of accommodation locations. Each subchapter provides a semantic analysis and a lexical and grammatical classification of the particular type of onomastic material it approaches. Thus, the author analyses names such as: “Sitar Artizana” (2015: 205), “Office Center” (2015: 205), “Inter Foresta” (2015: 205), “Stargate” (2015: 207), “Farmacia Alga” (2015: 208), “Amely Shoes” (2015: 208), “Depozitul de Calculatoare”, “Săftica” (2015: 208), “Euphobia” (2015: 210), “Evolution Café and Pub” (2015: 211), “Barul Mincinomilor” (2015: 211), “Pensiunea Costinar Aurica” (2015: 213), “Hotel Floare de Colți” (2015: 213), “Pensiunea Dealul Florilor” (2015: 213) etc.

In her conclusions, Alina Bugheșiu says that “With respect to *lexical and grammatical structure*, a widespread preference for nouns and noun phrases can be noticed with all the four subclasses of trade names analysed.[...] *Semantically*, on the whole, prototypical trade names display categorial meaning, which can be conveyed with direct reference to the type of business designated by means of categorial identifiers (the categorial meaning is asserted, not presupposed) [...] Prototypical trade names furthermore convey positive associative and emotive meanings, as their aim is to draw the attention of prospective customers and turn them into promoters of the businesses. The latter thereby help in the establishment of a business and its name, implicitly, in the collective mentality of a micro- and/or macro-community” (2015: 195–196, emphasis in the original).

To conclude, the author successfully accomplishes what she has set out to do. She accurately describes the current theoretical context of proper names, generally, and more particularly, trade names. In the practical second part of the aforementioned book, Alina Bugheșiu goes in depth in her research on trade names encountered in the public space of Maramureș County, Romania, and she is fruitful in her pursuit of analysing them.

Mihaela-Ioana Topan

*Technical University of Cluj-Napoca – North University Centre of Baia Mare
Romania*

Camelia BURGHELE, **Satele sălăjene și poveștile lor**, Zalău, Editura Caiete Silvane; București, Editura Etnologică, 2015, vol. I–IV: vol. I, **Ritmurile cotidianului. Dimensiuni feminine/ masculine ale satului sălăjean tradițional**, prefață de acad. Sabina Ispas, 338 p.; vol. II, **Ritual, ceremonial, sărbătoresc. Bucurie și tristețe în satul sălăjean tradițional**, prefață de dr. Ligia Fulga, 236 p.; vol. III, **Cămașa ciumei. Mentalitate și praxis magico-ritual în satele sălăjene**, prefață de prof. univ. dr. Antoaneta Olteanu, 340 p.; vol. IV, **Înfrângerea bolii: sănătatea refăcută. Orizontul magico-ritual al satului sălăjean**, prefață de prof. univ. dr. Nicolae Panea, 212 p.

Însumând peste 1 100 de pagini de text, cele patru volume despre *Satele sălăjene și poveștile lor* publicate de Camelia Burghel în 2015 constituie, de departe, cea mai complexă monografie etnologică a zonei Sălajului. Din punct de vedere metodologic, lucrarea se situează la intersecția dintre cercetarea etnologică aplicată și demersul teoretic. Avem de-a face cu o descriere etnografică atentă a vieții tradiționale sălăjene, atât în dimensiunea sa cotidiană, cât și în cea ritualică sau sărbătorească, descriere dublată permanent de o interpretare a sensurilor faptelor consemnate. Cercetarea de teren este întregită, pas cu pas, de o informație bibliografică ce tentează explicitarea funcțiilor fiecărui gest, obiect și text implicat în temele abordate, dovedind apetența și deschiderea interpretativă, nevoia de a clarifica mereu (pe baze teoretice solide) rosturile actelor analizate.

Cele patru tomuri reprezintă o retrospectivă asupra cercetărilor autoarei din ultimele două decenii, având în vedere faptul că o mare parte a studiilor sunt reeditări, în versiune revizuită și adăugită, a unor volume publicate anterior – *Repere de cultură tradițională sălăjeană*¹, *În numele magiei terapeutice*², *Cămașa ciumei. Note pentru o antropologie a sănătății*³, *Studii de antropologie a sănătății – note pentru legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic*⁴. Așa cum afirmă autoarea, „materialele au fost reasezate și «aduse la zi», astfel încât, împreună cu cercetările noi, inedite, să poată creiona o imagine de ansamblu asupra culturii tradiționale sălăjene” (vol. I, p. 7).

Prima parte a seriei abordează atât palierul vieții cotidiene (în primul volum, prin teme precum: globalizarea și mutațiile culturale în spiritualitatea satelor sălăjene, teoria genului – antropologia genurilor culturale, ocupațiile tradiționale, meșteșugurile și meșterii populari locali, portul tradițional sălăjean ca marcă identitară, arhitectura tradițională a zonei), cât și nivelul ritual, ceremonial, sărbătoresc (volumul al doilea tratând sărbătorile și timpul festiv, ciclul vieții și ritualurile lui, magia erotică și terapeutică, divinație și magie neagră, reperele unui timp al socializării). Următoarele două volume pun în discuție „zona vastă a terapiei și psihoterapiei populare și a mecanismelor sale de restabilire a echilibrului omului sănătos, perturbat de incidența bolii de orice fel; cu certitudine, însă, intenția autoarei este aceea de a aduce referențialul «la zi», prin racordarea palierului tradițional la cel contemporan în sfera amplului proces de vindecare și armonizare a individului cu el însuși, cu semenii și cu divinitatea, demers ce își are debutul în aceste volume (pornite din studiile doctorale), dar care va continua cu alte volume de studii noi, nepublicate încă, ale seriei” (Nicolae Panea, *Un doctorat „viu”*. *O antropologie a sănătății actuală*, în vol. IV, p. 7).

¹ *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Zalău, Porolissum, 2006.

² *În numele magiei terapeutice*, prefață de dr. Nicoleta Coatu, Zalău, Limes, 2000.

³ *Cămașa ciumei. Note pentru o antropologie a sănătății*, București, Editura Paideia, Colecția de studii și eseuri – Antropologie, 2005.

⁴ *Studii de antropologie a sănătății – note pentru legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, Seria Ethnos, 2004.

După o atentă parcurgere a materialului în ansamblul său, în ciuda multitudinii de subiecte abordate – mergând de la rituri de trecere la arhitectură țărănească și de la sărbătorile din calendarul popular la muncile pământului – se poate observa, invariabil, o repetitivă întoarcere la ceea ce înseamnă scenariul ritual, atât de important pentru percepția vieții în satul tradițional românesc. Autoarea nu se dezmente și rămâne același pasionat cercetător al fenomenului magico-ritual cu care, de-a lungul celor 20 de ani de carieră, ne-a obișnuit și mai ales al *descântatului tradițional de boală*. Contribuția științifică a Cameliei Burghelae la cercetarea acestei teme a fost relevantă de reputatul cunoscător al bibliografiei etnologice românești, Iordan Datcu, încă din perioada în care colega noastră era la început de drum: „Prin cel puțin două argumente majore își justifică autoarea demersul. Pe de o parte, «mentalitatea magică a omului modern nu pare a fi prea distanțată de cea a omului arhaic», «nu ne putem despărți așadar de magie, o scriem și o descriem, o citim și o cităm, o practicăm, o criticăm... dar magia rămâne mereu în atenția noastră». Pe de altă parte, autoarea a fost motivată în demersul său de constatarea că multe studii despre magie, din prima jumătate a secolului al XX-lea, au fost scrise de pe poziția filologului, lingvistului sau istoricului, cu alte cuvinte nu au abordat descântecul «ca practică terapeutică populară, în intenția de a izola mecanismele factuale sau mentale de producere și, cu excepții mici, vorbesc prea puțin despre valoarea psihoterapeutică a acestuia, oprindu-se la a-l integra în creațiile notabile ale spiritualității populare». [...] Împreună cu o amplă deschidere spre multitudinea de idei emise de o serie de specialiști străini și români (efortul autoarei de a fi la zi cu bibliografia românească și cu cele mai recente traduceri din literatura străină de specialitate este cu totul remarcabil), cartea semnată de Camelia Burghelae aduce bogate observații privind fenomenul viu al magiei în zona Sălajului»⁵.

Am regăsit-o pe Camelia Burghelae, iată, după 15 ani de la laudele lui Iordan Datcu, pe teren, în satele Sălajului, la fel de interesată de fenomenul magico-ritual: am făcut împreună o cercetare în câteva dintre satele de sub Meseș, care a avut în vedere, printre altele, și persistența unor cadre ale magiei până în societatea actuală, mai puțin rurală și mult urbanizată.

Cu siguranță, materialele culese atunci din teren (2015) vor constitui puncte de plecare pentru noi studii de etnografie sălăjeană care vor fi cuprinse, probabil, într-un nou volum din seria *Satelor sălăjene și poveștilor lor* din care Camelia Burghelae a făcut un reper pe harta etnografiei românești. Iată de ce consider îndreptățită opinia profesorului Nicolae Panea, care, în prefața celui de-al patrulea tom din acest ciclu, afirma: „Seria *Satele sălăjene și poveștile lor* marchează un moment de cotitură în cariera profesională a Cameliei Burghelae: punerea laolaltă, sub aceeași «umbrelă» antropologică, a celor mai semnificative dintre cercetările sale echivalează cu o recunoaștere evidentă a meritelor personale, dar și cu un interes vizibil al mediului științific pentru aceste cercetări” (vol. IV, p. 7).

Eleonora Sava
*Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
România*

---

⁵ Iordan Datcu, cronică la volumul *În numele magiei terapeutice* (Zalău, Editura Limes, 2000, volum reluat în seria *Satelor sălăjene și poveștilor lor*), în „Adevărul literar și artistic”, 11 decembrie 2001, p. 11.

Dan Octavian CEPRAGA, **Esperimenti italiani. Studi sull'italianismo romeno dell' Ottocento**, Verona, Edizioni Fiorini, 2015, 230 p.

Actualul volum al profesorului românist de la Universitatea din Padova ne propune, așa cum sugerează și titlul, o serie de studii despre literatura română modernă în care se identifică influența literaturii italiene, mai cu seamă sub forma unor experimentări literare inovative pentru momentul istoric evocat. Cel dintâi experiment literar dovedit de profesorul Dan Cepraga este cel conform căruia italianismul literar românesc reprezintă o ultimă mare șansă pentru menținerea italienei ca limbă europeană, în ceea ce privește poezia și literatura, un soi de recuperare a secolului al XIX-lea, când deja pe scena europeană prestigiul acestei limbi era de o lungă perioadă de timp în declin, un proces care în Occident se desfășurase în secolele anterioare, începând chiar cu secolul al XVI-lea.

Foarte bine organizat, autorul grupează materialele prezentului volum în trei mari părți: prima urmărește încercările epice ale lui Ion Heliade Rădulescu, foarte puțin valorificate de exegeza românească; a doua parte încearcă să surprindă și să demonstreze în cheie stilistică vocația poetică a lui Gheorghe Asachi, în vreme ce a treia parte – după părerea noastră, cea mai pertinentă – face o impresionantă demonstrație stilistico-critică a unei relevante părți din creația eminesciană, revizitate acum cu ochi de hermeneut. Geniul perfecționismului prozodic rămâne Eminescu. Acestuia, Dan Cepraga îi dedică ultimele patru subcapitole din lucrarea sa. Îi remarcă aici lui Eminescu o ingenuozitate prozodică remarcabilă. După apariția cărții lui I. Negoitescu, *Poezia lui Eminescu* (1968), s-a afirmat tot mai convingător că postumele eminesciene, unde imperfecțiunile de formă sunt mai evidente, ar fi superioare, ca viziune poetică, antumelor alterate tocmai de voința exacerbată a perfecțiunii. Și Petru Creția ajunsese să creadă că „setea de forme perfecte” a fost un obstacol în calea geniului eminescian (*Testamentul unui eminescolog*, 1998). Capitolul respectiv al cărții lui Dan Octavian Cepraga atașează voinței de perfecțiune dimensiunea geniului reformator-creator, care lucrează chiar la nivelul prozodic. În aceste pagini, Cepraga remarcă o noutate eminesciană din sfera endecasilabului, fără a fi vorba de asonanțe sau de rime imperfecte ci, mai degrabă de șlefuiți spre desăvârșire a unor modele deja existente (vezi paralelismul între poezia lui Asachi *Laura* și creația eminesciană *Adâncă mare*). Faptul pare explicabil, deoarece hermeneutica prozodică presupune o pregătire estetică specială, temeinică, spre a ajunge la rezultate pe măsură. Totuși, știința stilistică românească are o tradiție consistentă, de la deja amintitul Heliade – pionierul practicienilor, până la seria teoreticienilor literari și stilști contemporani, serie în care, cu această carte, se integrează cu succes garantat și Dan Octavian Cepraga.

În viziunea generală a cărții, capitolul italian face parte de fapt, pentru Dan Cepraga, dintr-un fenomen mult mai vast, mai complex și uneori contradictoriu, acela al descoperirii Occidentului de către elitele intelectuale românești din Principatele Unite și din Transilvania: un proces complicat, dar extraordinar de modernizare și occidentalizare a culturii și societății românești, care în decursul a mai puțin de două generații a determinat trecerea de la o lume feudală, tradițională, dominată în special de instituții și forme de viață orientale, de tip slavo-bizantin, la imitarea activă și preluarea entuziastă a modelelor provenite din Occident.

Heliade este văzut ca un om al timpului său: eclecticismul, direcția experimentală, reușita creativă, diletantismul genial și inefabilele incoerențe, care demonstrează neobosita sa activitate de scriitor, oferă sinteza puternică și de neegalat a contradicțiilor și contrastelor ce au caracterizat nașterea și prima afirmare a civilizației literare moderne românești.

În cadrul acestui tablou este apreciată și experiența italianistică inovatoare și foarte importantă a lui Asachi, primul și poate singurul autor român care a cunoscut în profunzime nu doar tradiția literară italiană, dar și limba italiană vie, vorbită, datorită lecturii directe, nemediate, a clasicilor săi și a exercițiului personal asupra stilului și limbii poetice, pe care a practicat-o cu dexteritate și precizie, transformând limba italiană într-o ideală limbă secundară.

Schema refundamentării lingvistice a lui Eminescu este interpretată, în schimb, de la ipoteze endogene, care vor genera un parcurs conștient al poetului nostru nepereche, adică de la tradiția literară națională, cu încercări originale, dar concurențiale, înspre o formă fără egal de așezare, cep puțin stilistică a marilor sale creații, dar și într-o provocare și răfuială cu limba propriei epoci ca și cu cea a predecesorilor săi imediați.

Pe acest fond vor fi proiectate practicile imitative și de asimilare a limbii poetice italiene, de care se ocupă cele trei eseuri adunate în prezentul volum, concentrate în special pe aspecte lexicale, stilistice și metrice. Într-o perspectivă mai dezvoltată, trebuie avut în vedere și faptul că și pentru scriitorii români a traduce, a imita și a asimila în limbajul lor literar elemente străine era „un act de patriotism”, o activitate legată mână-n mână cu dezvoltarea ideii naționale și de construire a unui stat modern.

Limba română literară din secolul al XIX-lea, urmașă a limbii latine fără limite, dezvoltându-se departe și izolată de Occidentul latino-roman, pare că vrea să recupereze la începutul epocii moderne momentul primordial al delimitării și clarității reciproc al limbilor, luând parte *in extremis* la mișcarea descrisă de Bachtin, care consideră că româna modernă ce se construiește, se recunoaște pe sine ca limbă literară, își experimentează propriile limite și posibilități, privind pentru întâia dată în mod direct și intens celelalte mari limbi ale culturii europene.

Istoria neîntreruptă a endecasilabului românesc, consideră autorul, va continua după Eminescu, pe toată perioada secolului al XX-lea, cu admirabile exemple de eleganță și expresivitate, din care Dan Cepraga citează, ca dintr-o lungă listă, extraordinara traducere a lui *Richard al III-lea* de W. Shakespeare făcută de Ion Barbu sau, mai recent, sonetele lui Leonid Dimov – și aceștia ca și toți cei amintiți de autor sunt considerați urmași și continuatorii lecției formale, de bază, a lui Eminescu.

Florin Cioban
Universitatea ELTE, Budapesta
Ungaria

Massimo CERRUTI, Gaetano BERRUTO, **Manuale di sociolinguistica**, Torino, UTET – De Agostini, 2015, 280 p.

Il manuale di sociolinguistica (d'ora in poi SL) di G. Berruto e M. Cerruti (UTET – De Agostini 2015) rappresenta un'introduzione alla disciplina con lo stesso nome e assieme un manuale destinato a chi, dai banchi dell'Università, si avvicina al suo studio (Gaetano Berruto è professore e Massimo Cerruti è ricercatore alla stessa Università di Torino). L'impostazione teorica della disciplina segnala come la SL europea sia intimamente connessa alla dialettologia, rispetto alla quale costituisce sua continuazione 'naturale'; non a caso G. Berruto ha avuto fra i suoi interessi iniziali anche temi della dialettologia italiana, confluiti soprattutto in vari articoli negli anni settanta, mentre M. Cerruti è stato uno dei redattori dell'ALEPO (*Atlante Linguistico ed Etnografico del Piemonte Occidentale*). Pur avendo dignità di esistenza autonoma come tutte le altre branche della linguistica, nella sua l'expertise sui fenomeni linguistici, la SL connette più spesso i propri concetti con quelli della dialettologia, in casi come *repertorio linguistico, dialetti, standard*.

Questo manuale, oltre a divulgare “i fondamentali contenuti attuali della disciplina” (p. VII), esce con una novità rispetto agli altri lavori di questo calibro, novità costituita da materiali ed esercizi posti alla fine di ogni capitolo, delle brevi citazioni di autori consacrati della letteratura; questo apparato ha lo scopo proclamato di costituire “[...] lo spunto e il materiale per documentazioni più dettagliate, per approfondimenti di questo o quel singolo tema, per un

impulso a riflessione critica, per un avvio a piccole indagini specifiche” (p. VIII). In questo il libro si presenta in veste ancora più classica di vero manuale, con il supporto del quale si vuole (continuare a) fare scuola di SL italiana.

Dopo il capitolo primo, in cui c'è la definizione della disciplina e la descrizione dei vari confini con le altre correnti di studio, sia nell'ambito della linguistica che in quello della sociologia, i seguenti due capitoli descrivono i concetti fondamentali della SL in rapporto ai fattori sociali (cap. “Lingue e società”: p. 19–60, cap. “Sociologia delle lingue”: p. 61–114). Il quarto capitolo, più consistente rispetto ai precedenti in numero di pagine, presenta l'ambito centrale della SL, la variazione, iniziando con la prospettiva variazionista americana “incentrata sull'analisi delle variabili (socio)linguistiche” (p. 115) per passare alla prospettiva europea, “incentrata sulle dimensioni della variazione e sulle varietà di lingua” (*ivi*). Il capitolo è importante anche in quanto, oltre alle nozioni teoriche, vengono presentati tecniche e metodi specifici e risultati delle diverse ricerche che hanno portato la SL a elaborare negli anni i suoi paradigmi scientifici. Al centro delle ricerche di SL sta il concetto di *variabile sociolinguistica*. Per il ricercatore, un fatto di lingua qualsiasi diventa una variabile SL solo se costituisce un punto del sistema linguistico in cui si presentano forme o modi diversi di realizzazione di quel fatto di lingua, “ognuno dei quali è correlato a qualche tratto extralinguistico” (p. 116). Se chiamiamo le realizzazioni dello stesso fatto di lingua *varianti*, la distribuzione delle stesse può assumere un ruolo sociale, in base alla provenienza geografica del parlanti, in base all'educazione e il sesso, che sono variabili sociodemografiche con le quali solitamente le scienze umane incrociano le proprie variabili per studiare la variazione nei soggetti. Gli esercizi a fine capitolo mostrano la loro utilità per disambiguare le nozioni, ora nel caso della *variabile sociolinguistica*, e per meglio fissarle nell'ingranaggio del congegno concettuale: alla pag. 163, M(ateriale)3 recita: “Quale di queste affermazioni circa la nozione di variabile SL si può considerare corretta o comunque accettabile, e quale scorretta, e perché? (i) Una variabile SL è ogni variante di realizzazione di una forma o di una struttura del sistema linguistico; (ii) Una variabile SL è un elemento della lingua soggetto a una variazione in relazione a fatti sociali o pragmatici; (iii) Una variabile SL è l'insieme delle diverse pronunce di un fonema; (iv) Una variabile SL è ogni fattore sociale che sia in relazione col comportamento linguistico; Un insieme di varianti socialmente condizionate nella realizzazione di un tratto del sistema costituisce una variabile SL; (vi) Età, classe sociale, sesso dei parlanti sono tipiche variabili SL”.

Il capitolo quinto (“Sociolinguistica dell'interazione verbale”: p. 173–210) rapporta la disciplina agli studi sulla conversazione e alla pragmatica, con particolare interesse al “comportamento conversazionale bilingue e al modo in cui l'impiego di due lingue nel discorso può assolvere diverse funzioni comunicative e sociali” (p. 173).

Il sesto capitolo è dedicato alla metodologia: non è soltanto un'esposizione delle varie tecniche delle indagini SL, a volte molto complesse (se pensiamo soltanto all'incidenza della statistica nelle ricerche cosiddette ‘quantitative’), ma – come la parola *metodologia* lo dice – una considerazione sulla natura stessa della ricerca SL, una fra molte alte discipline umanistiche. Il metodo (la via da seguire per inseguire gli intenti della ricerca) e gli strumenti di analisi saranno calibrati partendo dalla specificità dell'universo della ricerca, dal tipo di oggetto di ogni specifica ricerca e dal tipo dei dati raccolti, come lo si intuiva già dalla lettura dei diversi rami della disciplina: un conto è progettare una ricerca di SL percezionale (p. 8), un altro conto è progettare una ricerca di sociofonetica (p. 9), in cui – per quest'ultima – l'apparecchio di analisi sperimentale appunto fonetica e fonologica dovrebbe essere più strutturato. Vengono di conseguenza esaminati i modi in cui produrre dei dati linguistici autentici (p. 212): “si pone quindi come centrale per il lavoro in SL il problema della raccolta dei dati” (*ivi*). Apprendiamo anche il fatto che le ricerche qualitative (p. 213) non hanno perso “significato o rilevanza”, nonostante nella SL attuale le ricerche quantitative siano molto apprezzate. Come anche nelle altre scienze umanistiche, non si ha da applicare metodi quantitativi e qualitativi puri, ma essi si integrano, a seconda delle necessità del ricercatore, ovvero del “disegno della ricerca” (p. 212). I dati, confluiti nel *corpus*, potranno essere

interrogati con mezzi specifici dell'analisi quantitativa, che sono essenzialmente strumenti informatici (p. 227–241), alcuni di uso abbastanza semplice (*query* “richiesta di estrazione”), altri ben più complessi (modelli di analisi multivariata).

Alcune pagine sono dedicate ai modi in cui vengono raccolti i dati, partendo dall'assunto che il ricercatore è alla ricerca di dati linguistici genuini, che possono a loro volta essere “naturalistici, osservati nel comportamento spontaneo dei parlanti; dati elicitati, ricavati da interviste e fatti produrre dai parlanti attraverso un determinato *input* od opportune domande [...]”; e dati sperimentali, ottenuti secondo determinati requisiti tecnici, in una situazione i cui parametri sono tenuti sotto controllo ed eventualmente con l'impiego di strumentazione apposita” (p. 214). Il ricercatore si trova più o meno in contatto diretto con il soggetto parlante, a culminare con la situazione dell'osservatore partecipante, in cui il ricercatore “partecipa per un lasso di tempo in maniera diretta, intensiva e continua alla vita quotidiana della comunità indagata [...] in un certo senso diventandone un membro egli stesso” (p. 216). Vengono nondimeno esposte le altre tecniche che generalmente si incontrano nelle ricerche della SL, l'intervista (specie quella semistrukturata) il questionario, o i testi *matched guise* (“travestimenti a confronto”, p. 220).

Il lavoro dei due autori, oltre a mostrare con puntualità i vari nessi in cui la SL si interseca con la sociologia (specialmente nella parte dedicata al metodo, ma non solo), ha il pregio di illustrare con esempi (prima di tutto dalla realtà italiana) elementi che possono interessare linguisti di altre specialità, come quelli interessati alla di politica linguistica (all'interno della questione dei repertori linguistici complessi, la problematica '(lingua) standard' vs dialetto, p. 69–78; quella delle minoranze linguistiche, p. 79–81), o ai diversi esiti del contatto linguistico, che spaziano dal mutamento all'interno della lingua (questioni di linguistica storica, p. 139–147) all'ibridismo fra varie lingue e/o dialetti (da esiti di interferenza più superficiale fra idiomi fino a lingue miste, pidgin e creoli, p. 91–102).

Un altro pregio del libro, questa volta per quel che riguarda la sua impostazione forma / contenuto, è dato dal fatto che i vari concetti che descrivono l'universo della SL sono dati generalmente in italiano mentre nei molti casi in cui essi sono inizialmente apparsi nella letteratura anglosassone, il corrispondente inglese viene dato subito dopo quello italiano; viceversa, nei casi in cui si parla di un fenomeno consacrato nella lingua inglese, a questo viene designato in linea con il testo il corrispondente italiano (“detta da Labov *marker*, contrassegno (o differenziatore)”, p. 119). L'intento non è solo quello di fornire a portata di mano anche ai lettori meno abituati con il linguaggio settoriale la leggenda dei moltissimi concetti, ma anche quello, non dichiarato in sede ma ovvio per una SL europea arrivata alla sua maturità, di presentarsi sganciata dal predominio degli studi di SL statunitensi nonché insubordinata all'inglese come lingue franca degli studi scientifici in generale e della SL in particolare.

Per il pubblico romeno che ha accesso alla lingua italiana, il Manuale di Berruto e Cerruti è una lettura ancora più utile, perché descrive appunto il mondo della SL facendo incontrare felicemente le esperienze teoriche e metodologiche americane con quelle europee, in cui la dialettologia continua ad avere un ruolo rilevante e perché riempie un vuoto importante: a conoscenza di chi scrive, in Romania non è mai esistito un libro del genere⁶.

Alexandru-Laurențiu Cohal
*L'Istituto di Filologia Romena “A. Philippide”, Jassi
Romania*

---

⁶ Dopo il compendio di testi tratti da vari autori consacrati (tutti stranieri) della SL, apparso in Romania nel 1975, a cura di Liliana Ionescu-Ruxăndoiu e Dumitru Chițoran (con il nome *Sociolingvistică, orientări actuale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, con studio introduttivo e glossario), la SL romena non ha conosciuto sviluppi rilevanti. Si può notare la presenza solitaria del volume di Marina Ciolac (1999), *Sociolingvistică românească*, Editura Universității din București.

Nina CORCINSCHI, **Arcul voltaic. Textul ca lume (i)mediată** [‘The Voltaic Arc. The Text as (non)Mediated World’], Chişinău, Editura Notograf Prim, 2013, 146 p.

One of the freshest voices of the literary criticism in Bessarabia is Nina Corcinschi’s. I am sure we are going to hear more about her. *Arcul voltaic. Textul ca lume (i)mediată* stirred the waters beyond Prut and it was prized consequently. In the foreword, Andrei Țurcanu highlights the “defeat” of the local critics, their fate being that of the characters in Bessarabian prose. The same critic-poet notices the edginess of the new feminine criticism, together with the invasion of concepts and theories used in the above-mentioned book. Indeed, Nina Corcinschi possesses and is possessed by literary theory. This facet outlines the depth of her academic background as she is also an ebullient professor. But such a professional scheme would encumber her writing, unless her almost Brazilian temperament would intervene...

The critical enterprise of the professor displays combativeness and attitude. Even the first move backs up my statement: discussing the “poetics of authenticity” at Paul Goma. Authentic inasmuch Goma reforms language, rejects calophily and focuses on the “plane of the signified”. It emerges, undisputedly, the abhorrence of that accuse which says that the great dissident wouldn’t possess literary talent. The researcher urgently shows off the heavy artillery, highlighting the metalogisms, the antiphrases and the tactics of *simulare contrarium*. We can, consequently, identify a Goma style: convulsive, dynamic, hybrid, rooted in folklore. All these qualities make up a “language dance” reflected in many “writings” belonging to the great and disturbing exile.

Critically filtering the Bessarabian prose since 1990, the author isolates a textualization of reality and a putting away of humankind. How is that? Examples are offered to our illumination: Anatol Moraru’s prose would have an artificial character, being “a modern matrix of a traditional topic”. The fable and la *grande narration* dwindle in Grigore Chiper’s prose. The deepening of his prose foregrounds commonalities with Daniel Vighi’s art: the attention to details and to common place, the reality being “focalized in its peripheral aspects”. The same happens to Constantin Cheianu: “narrations, with their reading for pleasure”. Everything is technical and meant for decoding by resorting to some hyperspecialized readers, more or less writers themselves.

Irritated by the overestimation of technicalized narrations, Nina Corcinschi shows even less enthusiasm for Anatol Moraru’s novel of 2008, *The one who casts Medals* [‘Turnătorul de medalii’]. In this campus novel inspired by the University of Bălţi would predominate bookish delicacies and the “lack of stylistic individualization”. More bearable is for her *People from Chişinău* [‘Oameni din Chişinău’, 2011] by Dumitru Crudu, where, by comparison to the previous *Slaughter in Georgia* [‘Măcel în Georgia’] “the scramble gets subtler and is materialized especially in gestures and looks than in fist-fighting”. Here too the “minimalism by programme” leads the way, but the “multiperspectivistic vision” and the “cinematographic technique of the replay”, plus the complex humour save the stories’ suspense. Well-meant is the critic when she notices that besides humour we also meet here a burlesque comic, powdered with bookish aspects. In the end, it is very difficult to write as fluently and naturally as Federer plays tennis.

Not really amiable is the author with Iulian Ciocan’s *The County of Saşa Kozac* [‘Tărâmul lui Saşa Kozac’]. Her accusations target the tyranny of signification, the too obvious fury and disgust, but also the invasion of explanations which kill “the pleasure of unpredictability”. With this occasion, I remember I had to talk about this volume at a book fair,

although I was supposed to talk at another book launch, at the same press. The most spectacular neurons carnage is when you have the opportunity to analyse a book which you had the chance to browse for only two minutes in advance. All this because the invited critics fail to show up even if they promised to.

Nor *Private Classes of Photosynthesis* [‘Ore particulare de fotosinteză’], by Ghenadie Postolache, benefits of a happier fate. The unquenched thirst for absolute overflows in countless pukes and binge drinking which are seen as pointless by the critic. The novelist would sin supplementary through an accentuated gongorism of characters’ self-perception, all these fashioning the volume as a mixture of analysis and reflexivity specific to an Ionic novel plus the poetics of imprecision, as in a Corinthian novel of 2000, deprived of “narrative vertebrae”.

Fired up by the squabble with the prose, the author cools down when she meets “post-delete” poetry, because she begins with Grigore Vieru’s creation, on which she had already acutely dwelled. Pungently, she notices that “the aesthetic defines itself through the force of incorruptible ethos”, in a different manner, let’s say, than the refined musicality of Vladimir Beşleagă’s verses, akin to Paul Goma’s polyphony.

Another tendency of the “mature” poetry in Bessarabia is Andrei Țurcanu’s archetypality in *Interior in Bright Red* [‘Interior în roșu aprins’]. Among the semi-ripe authors she distinguishes Grigore Chiper with *Novel-simulacrum* [‘Roman-simulacru’], a writer from the ’80s for whom writing is elegant, decent, avoiding stridencies and linguistic shocks. The critic reckons that this poetry has “feminine contours”. More feminine, for instance, than that belonging to Diana Iepure, who reminisces in an affective-ironic manner her Bessarabian childhood. This poet registered a surprising success in the republic of letters in Bucharest owing to the way in which she understood to value the 30-years-old rural childhood spent in a region even better shielded from civilization than Romania. Her evocative manner is neither museal, nor tearful.

What are we left with after reading this book?

First, with the conviction that the volumes which gather literary chronicles make up a sort of bumper zone between critique and fiction. These collections of chronicles are natural-born novels of literary criticism due to their spontaneity, subjectivity and diagnostics offered. It is in them that one can better grasp the quantity of talent to writing, but also the fast thinking possessed by a literary critic. Exactly a novel of this type Nina Corcinschi braces up to write and its title tells everything. *The Voltaic Arc* = energy, combativeness, flexibility. In conclusion, critics can also be included among the famous *irritabile genus*...

The final question: when are we going to have a feminine noun for “critic”?

Felix Nicolau
The Technical University of Civil Engineering of Bucharest
Romania

Eugenio COSERIU, **La semántica en la lingüística del siglo XX: tendencias y escuelas**, Prólogo: Gregorio Salvador, Edición e Introducción: Maximiano Trapero, Madrid, Editorial Arco/Libros, 2016, 246 p.

Cam în aceeași lună (din primăvara acestui an) în care, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, a apărut traducerea românească a volumului semnat de

Eugenio Coseriu și Horst Geckeler, *Trends in Structural Semantics* (1981)⁷, s-a publicat în Spania o carte cuprinzând cursul de semantică pe care Coșeriu l-a ținut (sub titulatura păstrată și de editor) în intervalul 2–6 martie 1998 la Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

Așadar, cu o întârziere de 18 ani (întârziere justificată, parțial, și de dificultățile transcrierii de pe banda magnetică a unui astfel de material și de procesul ulterior de editare a acestuia), profesorul Maximiano Trapero pune la dispoziția specialiștilor și a cititorilor de limbă spaniolă un curs complet de semantică structurală coșeriană, reprezentând „la última visión expresada y hecha pública por el propio Coseriu” (după cum suntem preveniți în mesajul de pe coperta a IV-a).

În *Introducerea* sa, editorul M. Trapero compară pregătirea pentru publicare a acestui curs cu demersul pe care l-au făcut în urmă cu 100 de ani elevii lui Ferdinand de Saussure pentru a tipări *Cursul de lingvistică generală* al maestrului genevez. Trebuie să recunoaștem însă că – în cazul cursului ținut de Coșeriu – dificultățile întâmpinate de editor vor fi fost mai puține, deoarece pentru fiecare temă ori secțiune prezentă în această carte există deja publicate (în mai multe limbi) articole sau studii, uneori cursuri integrale, în care Coșeriu a tratat *in extenso* toate problemele respective. Așa se face că – per ansamblu – o atare carte pare să nu aducă nimic nou pentru cei specializați în lingvistica lui Coșeriu. Și totuși (ca să reluăm o expresie dragă lui Coșeriu), „nicio repetiție nu-i doar o repetiție”⁸. Citind acest curs de lexematică, am descoperit și exemple pe care nu le mai găsisem în alte lucrări coșeriene, și explicații formulate altfel (care pot duce la o mai bună înțelegere a conceptelor și a faptelor), și chiar anecdote noi, cu ajutorul cărora savantul a delectat audiența acolo unde contextul o permitea. Dar nu trebuie să uităm că un astfel de curs nu este destinat numai decît „specialiștilor în Coșeriu”, ci, mai curând – conform intențiilor lui Coșeriu însuși –, acelor (neinițiați) care vor să-l descopere pe Coșeriu ca teoretician al limbajului și ca promotor al unui tip viabil de semantică structurală. Or, sub această formă, cred că o atare carte își atinge pe deplin scopul.

Nu îmi propun să scriu aici o recenzie propriu-zisă, ci doar o semnalare, în care să înfățișez succint conținutul acestei cărți. Volumul se deschide cu un *Prolog* (p. 11–16) semnat de venerabilul profesor Gregorio Salvador, cel mai important cunoscător și „dezvoltator” al lexematicii coșeriene din Spania. Salvador punctează însemnătatea publicării unui atare curs și meritele lucrării în cauză, oferind, totodată, un portret al lui Coșeriu, pe care l-a admirat enorm. El precizează împrejurările în care l-a întâlnit pe genialul român și a venit în contact cu opera sa. Interesante sunt paginile 13–15 în care profesorul spaniol îl descrie pe Coșeriu așa cum l-a văzut și auzit cu prilejul participării acestuia (în aprilie 1968) la Congresul Internațional de Filologie Romanică de la București.

În *Introducerea* la care m-am referit deja, Maximiano Trapero – dincolo de evidențierea evenimentului editorial în sine – prezintă atât substratul teoretic al lexematicii (schițând devenirea și anvergura proiectului coșerian), cât și avatarurile realizării acestei ediții⁹. Într-adevăr, nu este deloc ușor să redai/ să convertești în formă scrisă un discurs oral, marcat de amprenta personală puternică („acroatică”) a lui Eugeniu Coșeriu.

Cartea are trei părți. Prima parte se intitulează [în trad. rom.] *Contextul general al semanticii structurale* (p. 29–90); a doua parte – *Modelul semanticii structurale* (p. 91–155); a

⁷ Eugeniu Coșeriu, Horst Geckeler, *Orientări în semantica structurală*, traducere din limba engleză, notă preliminară, comentarii și postfață de Cristinel Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2016.

⁸ În felul acesta, Coșeriu a modificat o altă formulă celebră pe care obișnuia să o citeze, cea a lui Benedetto Croce: „nicio greșală nu-i doar o greșală”.

⁹ În acest sens, sunt menționați (la p. 25) și colaboratorii, de diverse naționalități, la care editorul a apelat pentru confirmarea „transcrierii exacte a numeroaselor exemple din atâtea limbi diferite” pe care Coșeriu le utiliza. Din păcate, se pare că românul (al cărui nume îl trecem sub tăcere aici) însărcinat cu verificarea exemplurilor românești nu și-a făcut treaba ireproșabil (vezi, de pildă, greșelile de transcriere de la p. 121–122).

treia parte – *Critici pe care le-a primit semantica structurală* (p. 157–188). De asemenea, editorul a considerat oportun să adauge și o secțiune de *Apéndices* (p. 191–220), cuprinzând două discursuri (*Predarea limbii, și nu a gramaticii și Pentru o teorie lingvistică a traducerii*) pe care Coșeriu le-a rostit în afara prelegerilor propriu-zise de semantică, dar tot cu ocazia vizitării respectivei universități. În fine, un indice de autori citați și un altul de concepte, precum și o bibliografie de lucrări coșeriene publicate în Spania și în spaniolă completează acest volum cu un instrumentar foarte util.

Fiindcă nu urmăresc să redau aici conținutul detaliat al cursului (înfățișat pe cele trei pagini ale cuprinsului), mă voi mulțumi să indic faptul că, în prima parte a cărții, paginile cele mai valoroase sunt, după părerea mea, cele dedicate tipurilor de conținut lingvistic (*desemnare, semnificat, sens*), cu o privire specială asupra distincției dintre «semnificat» și «desemnare». În același timp, foarte folositoare (inclusiv pentru cei care aplică teoria lingvistică a lui Coșeriu, adică pentru cunoscători) este secțiunea rezervată tipurilor de semnificate, unde am observat o insistență mai mare decât de obicei în ceea ce privește problema «semnificatului categorial» (în raport cu «semnificatul lexical») și a „conversiunilor categoriale”.

Partea a doua reprezintă un veritabil „compendiu de lexematică”, în care teoria semantică a savantului român este ilustrată din abundență cu exemple din diverse limbi (din rândul cărora nu lipsește, evident, nici româna). Sunt prezentate într-un discurs magistral atât *principiile semanticii structurale* (al funcționalității, al opoziției, al sistematicității și al neutralizării), cât și (mai ales) *relațiile* sau *structurile lexematice*: relațiile paradigmatică primare (câmpurile și clasele lexicale) și relațiile paradigmatică secundare (ținând de formarea cuvintelor: modificarea, dezvoltarea și compunerea), precum și relațiile sintagmatice (așanumitele „solidarități” lexicale): afinitatea, selecția și implicația, cu semnalarea „topicalizării” (legată de dezvoltare).

Partea a treia, referitoare la criticile înregistrate în privința lexematicii, se împarte în două secțiuni: una în care sunt discutate „criticile interne” și alta în care este examinată semantica cognitivă sau a prototipurilor. În toate aceste pagini, Coșeriu apără convingător, cu o logică impecabilă, obiectul, metodele și validitatea lexematicii, arătând, totodată, deficiențele altor orientări/ școli de semantică mai recente.

În încheiere, se cuvine să apreciem efortul editorului Maximiano Trapero de a fi salvat de la uitare și de a fi îngrijit în mod exemplar câteva dintre conferințele/ prelegerile savantului român. Este un frumos omagiu pe care excelenta școală filologică spaniolă i-l aduce lui Coșeriu în 2016, adică în perioada în care sărbătorim 95 de ani de la nașterea marelui lingvist.

Cristinel Munteanu
Universitatea „Danubius”, Galați
România

Loredana CUZMICI, **Generația ALBATROS – o nouă avangardă**,
Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 382 p.

Volumul de față prilejuiește o investigație deopotrivă textuală și (con)textuală a parcursului literar și istoric al membrilor generației Albatros. Focalizând instrumentarul analitic pe un epicentru al generației războiului, mai exact pe primul cerc albatrosist, Loredana Cuzmici face un adevărat exercițiu de patologie istorică, culturală și literară aplicat unui secol în care și istoria, și cultura, și literatura devin obiectele unei ambiguități paradigmatică.

În introducere, autoarea punctează importanța nu numai estetică ci și biografică a scriitorilor coagulați în jurul publicației „Albatros”, ale căror destine se vor dovedi

reprezentative pentru o întreagă generație. De-a lungul celor opt capitole investigația se desfășoară atât la nivel macroscopic, încondeind tranzițiile sângeroase ale secolului al XX-lea de la o dictatură la alta și analizând, în cadrul acestor tranziții, specificitățile avangardismului albatrosist, pentru ca apoi să schițeze, arborescent, devenirile biografico-literare ale principalilor membri ai grupării.

În capitolul intitulat *Viața și opiniile unei efemeride literare*, autoarea cartografiază punctele de conjunctură și de iradiere ale membrilor generației albatrosiste. Principalul „nod” care leagă destinele literare ale albatrosiștilor este revista omonimă, apărută în București, la data de 10 martie 1941. Revista, cu o viață de numai șapte numere (curmată cu trei zile înaintea intrării României în război, pe motiv că aceasta ar fi însumat texte și atitudini de stânga) este caracterizată de către autoare drept o „publicație ostentativ literară într-o societate violent politizată” (p. 33). Apare, astfel, imaginea (în chenar negru) a câtorva dintre „poetii cărora li s-a sucit vrejul” (p. 28), și anume a celor 9 studenți albatrosiști care își construiesc un refugiu în care istoria este trecută sub tăcere și în care tinerii literați „visau artă”.

Referitor la destinul postum al revistei, Loredana Cuzmici ține să sublinieze nu atât importanța revistei, ci a evoluției ulterioare a membrilor generației albatrosiste, suficient de spectaculoasă (pe alocuri) încât să alimenteze „legenda țesută în jurul acestei întreprinderi de la începutul deceniului al cincilea” (p. 40). Autoarea identifică, în destinul literar al lui Geo Dumitrescu, pe cele ale colegilor săi care, veniți fie de pe poziții de dreapta, fie depozitari ai aspirațiilor de stânga, devin mai întâi „înnoitori” (încercând să adapteze realismul-socialist la artă), apoi „dizidenți” (prin revoltă și exil) (p. 93).

În ciuda „tabloului impur” (p. 93) al generației, autoarea identifică atitudini deopotrivă revoluționare – adeziunea sinceră alimentată de *credo-uri* personale – și (mai apoi) reacționare, determinate de decepție și revoltă, albatrosismul fiind pus sub semnul celor din urmă. Cât despre afinitățile avangardiștilor pentru o ideologie sau alta, ele își găsesc explicația în obiectul comun al acestor revoluții culturale, și anume socialul. Autoarea intuiește în spatele acestor „coincidențe de program (viața cotidiană, reabilitarea realului, repudierea discursurilor elitiste)” motivațiile raliilor ideologice ulterioare: „adeziunea avangardiștilor la fascism [...] și la marxismul concretizat în realism-socialist” (p. 95).

Un alt punct de convergență, de data aceasta pe harta manifestărilor literare, este specificul avangardist al grupării albatrosiste ce își alege drept „naș” literar pe Baudelaire. Autoarea afirmă că poziționarea într-o asemenea descendență culturală anticipează „cea mai importantă atitudine avangardistă, negația, și avertizează în privința celei mai nefericite: înrolarea în lupte impropriu” (p. 57). Schițate fie prin comparație cu „primul” avangardism, fie prin raportare la celelalte articole-program ale membrilor albatrosiști, încep să se contureze niște caracteristici generale ale avangardismului albatrosist, detaliate de autoare, printre care se regăsesc: demitizarea atât a literaturii cât și a culturii, refuzul evadării din realitate, eclecticismul, negația, refacerea legăturii dintre artă și literatură etc. Interesant e de văzut accentul pus pe reabilitarea realului, într-un context istoric care te îndeamnă la fuga de cotidian, marcă ce, în viziunea Loredanei Cuzmici, îi diferențiază pe albatrosiști în cadrul generației războiului.

Începând cu cel de-al doilea capitol al volumului, se trece de la topografia atent nuanțată a spațiului literar (cu focalizare pe albatrosismul avangardist) din vremea când „timpul nu mai avea răbdare” la o serie de studii de caz pe care Loredana Cuzmici le dedică membrilor „primului cerc”. Deși analiza se particularizează, autoarea nu ermetizează investigația evoluțiilor scriitoricești, ci, din contră, facilitează o serie de conexiuni pentru a menține în permanență un sistem de asocieri între destinele (literar, politic, biografic) celor de la „Albatros”. Trebuie de asemenea menționat că, în investigarea operelor semnate de cei pomeniți mai sus, criteriul estetic nu este unicul instrument de analiză (nici principalul, în anumite situații), dat fiind (con)textul redactării și al emergenței textelor care cere, pentru a proba statutul operei în circumstanțele date, criteriul de evaluare extraestetice.

Primul din listă este Sergiu Filerot, care, de pe poziții anti-fasciste (pe care le plătește cu încarcerarea), semnează cu mare curaj „versuri tari despre războiul pe care îl duceau armatele

noastre, prin care poetul exprima presentimentul dezastrului final” (p. 101). Autoarea este de părere că aceste poeme pot fi „citite și ca micronarațiuni în versuri, un jurnal de campanie obligatorie, dar și ca poezie propagandistică” (p. 107) prin care poetul contrabalansează demitizarea culturală cu idealurile realist-socialiste. Decepțiile pe care noul regim nu a întârziat să le producă au fost întâmpinate de retragerea de pe scena literară a autorului, care în urma experienței carcerale învață importanța tăcerii.

Aflăm apoi povestea lui Mircea Streinul, în subcapitolul intitulat *Un scriitor uitat și romanele lui interzise*, a cărui existență „tumultoasă”, moarte timpurie și operă îngropată în deceniile roșii îl plasează pe drumul între „legendă și ignorare” (p. 113). Avem de-a face, de data asta, cu o operă a cărei dimensiune geopolitică (fără să se ignore dimensiunea estetică) se află la intersecția a două axe tematice: românismul și legionarismul. Atitudinea ideologică ce irigă opera, conferind o dimensiune documentară desfășurării literare, are la bază „originile” poetului, născut în Bucovina de Nord, și anticipează conținutul tematic al textelor.

„Cazul Ben. Corlaciui” este elaborat în capitolul trei, prezentându-se, în primele pagini, parcursul ideologic al scriitorului, de la articolele de extremă dreaptă la textele închinare regimului comunist privit fie de pe poziții partizane, ca un „prilej de salvare a omenirii” (p. 126), fie dintr-o postură „reacționară”. Deși trece în revistă produsele tuturor vârstelor ideologice ale scriitorului, Loredana Cuzmici caută să departajeze textele pe care le consideră, din start, „născute moarte” (p. 127) datorită raportării la o rețetă de creație, de cele cu reală valoare literară pe care le atribuie perioadei „reacționare” a lui Ben. Corlaciui. În cazul acestora din urmă, autoarea lucrării se întreabă dacă ele pot fi analizate pentru mai mult decât importanța lor contextuală, dacă se poate vorbi despre valoare estetică dincolo de utilitatea lor documentară. Deși reușitele din perioada „deșteptării” contrabalansează stângăciile literare cu rădăcini în ideologic, autoarea este de părere că scrierile din primele două „vârste” rămân niște mărturii triste ale „ratării scriitoricești” (p. 179) care i-au consumat mare parte din resurse.

În studiul de caz dedicat lui Geo Dumitrescu, autoarea îl vede drept „un scriitor nevoit să-și pună între paranteze vocația de suficiente ori” (p. 185). Considerat figura centrală în jurul căreia se formează generația Albatros, scriitorul manifestă o preferință pronunțată pentru poezia realității și a „realului”, opera sa fiind antrenată în destinul specific al creațiilor postbelice, care, trecute prin mecanismul depersonalizant al realismului-socialist, se modifică la nivel de aparență și intră, după cum afirmă autoarea, „într-un firesc proces de interiorizare a expresiei” (p. 200).

Al cincilea portret analizat în prezentul volum este cel al lui Virgil Ierunca, pivot și *porta voce* a rezistenței culturale în exil. Unul dintre aspectele cele mai interesante referitoare la „cazul” Ierunca este acuza adusă acestuia cu privire la absența unei opere propriu-zise. Problema scriitorului „fără operă” este dezbătută în contextul importanței pe care vocea acestuia o are în cadrul dizidenței românești. Autoarea subliniază importanța unei lecturi contextualizante a textelor lui Ierunca, atestând faptul că „avem de-a face cu o operă, și încă una dintre cele rezistente și valabile inclusiv estetic” (p. 254). Dincolo de inestimabila valoare documentară și *est-etică* a scrierilor sale se ascunde un autor care pune între paranteze latura personală pentru a deveni vocea celor mulți, un autor al cărui refuz de a scrie literatură provine din (con)știința faptului că „trebuie ales între a fi și a-ți consemna existența” (p. 281).

Loredana Cuzmici analizează, mai apoi, corespondențele din spatele operei lui Dinu Pillat, prozator care, spre deosebire de Virgil Ierunca, pune între paranteze socialul și se concentrează pe viața lăuntrică a personajelor sale. În paginile dedicate textelor scriitorului, autoarea analizează amănunțit specificitățile tematice și tehnica literară a prozatorului care pare, la un moment dat, să-și anticipeze, literar, destinul biografic și care ajunge să fie condamnat pentru aderarea la o ideologie care, de fapt, îl interesase doar în calitatea sa de „fenomen aberant” (p. 345)

Despre unicul volum semnat de Marin Sârbulescu, autoarea afirmă că poate fi parcurs „ca o sinteză a literaturii române postbelice” (p. 348), încununând astfel un studiu elaborat al tiparelor și al nuanțelor. Vădit sau aluziv reacționar, revoluționar pe alocuri, volumul conține o

literatură pe care Loredana Cuzmici nu o consideră deloc de neglijat, structurându-se sub forma unui compromis care să îi faciliteze trecerea de cenzură dar care să boicoteze, între timp, „poncifele epocii, mimându-le ostentativ” (p. 348).

Generația ALBATROS – o nouă avangardă este un volum de recuperare și reactualizare literară în context istoric, grație unei analize nuanțate, nepărtinitoare și elegante, care caută să evidențieze importanța unei generații de scriitori destinați unei lumi încercate socio-politic. Departe de a-și propune o teoretizare excesivă a valorii estetice în context totalitarist, autoarea lucrării de față caută mai degrabă să identifice coerența unor „biografii” literare privity în deplinătatea lor, pe alocuri stângace, uneori spectaculoase, pe care analiza nu își propune să le priveze nici de contextul istoric, nici de substanța estetică.

Ioana Alexandra Lionte

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
România*

Alina-Georgiana FOCȘINEANU, **Exprimarea rudeniei în limbile română și arabă** [‘L’expression du degré de parenté dans les langues roumaine et arabe’], cuvânt introductiv: Luminița Munteanu, Iași, Ars Longa, 2015, 202 p.

Doctorante à la Faculté de Lettres de l’Université de Bucarest et membre de l’Association Culturelle „A. Philippide”, Iasi, Roumanie, et de la *Société des Sciences Filologiques de Roumanie*, Alina-Georgiana Focșineanu propose une recherche insolite pour les études de linguistique contrastive. Constituant le mémoire soutenu à la Faculté de Lettres de l’Université de Bucarest, en 2015, le présent livre propose, comme A.G. Focșineanu même annonce du début, une analyse linguistique et culturelle–anthropologique de deux systèmes de langue par l’intermédiaire desquelles on peut concevoir la parenté, tout en prenant en considération les visions traditionnelles visant cette thématique, pour les cas de la culture roumaine et de celle arabe (p. 5).

L’Introduction conçue par Luminița Munteanu souligne l’importance d’une telle étude „pour les linguistes et les anthropologues” dans la même mesure et met l’accent sur la dimension typologique qui entraîne à la perspective d’un codage linguistique qui prouve, à son tour, son utilité à l’interprétation des subtilités qui définissent l’identité d’un groupe (p. 7) et évoque également le principe de fonctionnement de chaque partie constituante de la communauté – quelque soit sa nature (individu, groupe etc.) – qui se trouve en relation avec le langage. Celui-ci indique, dans ces circonstances, une forte liaison avec la culture d’un certain espace sociétal, particulièrement avec ses inflexions des coutumes morales basées sur le principe de la hiérarchisation (p. 8–9). L’oscillation de l’expression linguistique entre la généralité des particularités linguistiques et „le profil traditionnel” des deux cultures sans connexions particulières guide les analyses de l’ensemble textuel (p. 19).

Les trois chapitres dans lesquels le livre est structuré – *Introducere* [‘Introduction’], *Analiza contrastivă a termenilor de rudenie în limbile română și arabă* [‘L’analyse contrastive des termes de parenté dans les langues roumaine et arabe’] et *Concluzii* [‘Conclusions’] – clarifient la thèse. L’ouvrage se distingue par un travail original qui condense le sujet de la recherche, notamment l’analyse de deux systèmes de langue vues du point de vue des termes qui concernent la parenté. Le travail s’individualise par l’intermédiaire des nombreux exemples qui aident le lecteur à bien intérioriser les interprétations proposées de deux systèmes de langue

– la langue arabe classique (*al-‘arabiyyatu l-fuṣṣḥā*), à laquelle l’auteur a attribué une primauté méthodologique, choix déterminé par „la diversité dialectale de la langue arabe” (p. 15) – et la langue roumaine – et par des explications des mécanismes linguistiques en concordance avec les évolutions culturelles de chacune des cultures visées.

Le premier chapitre annonce la démarche et les objectifs de l’ouvrage, établit les principaux pôles de la recherche par la triade „identification-description-analyse” (p. 14) et inscrit le travail plutôt dans une structure typologique des langues. De plus, sont annoncés ici la thèse, les arguments et les principes méthodologiques du travail. La thèse du livre est celle que la terminologie dévoile un comportement social, l’acte de se rapporter aux rituels établis dans le cadre de la famille, en sens restreint et en sens large, et démontre le rôle que chaque individu joue dans une communauté. En relation avec la thèse est l’objectif annoncé par l’auteur, respectivement celui de configurer l’idée conformément à laquelle il existe une relation entre la culture et le matériau lexical, ce qui envoie, par conséquence logique, à une réalité linguistique de nature typologique (p. 14). Les méthodes d’analyse récurrentes sont: celle contrastive et celle onomasiologique (p. 20), tout en suivant la théorie de Thomas P. Krezowski, énoncée dans *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics*, qui gouverne, comme un leitmotiv, le principe de recherche dès le début (p. 15).

Le deuxième chapitre accorde une attention particulière à la primauté de l’analyse contrastive des dictionnaires, en exposant une triple perspective – étymologique, sémantique et culturelle – associée aux trois sous-chapitres. L’auteur classe les composantes de ces deux systèmes de langue par le truchement de leur manière de concevoir la parenté en utilisant comme instrument d’argumentation l’étude des dictionnaires et des œuvres de lexicologie (p. 22). Par conséquent, le premier sous-chapitre *Considerații asupra etimologiilor lexicului de rudenie în limbile română și arabă* [‘Considérations sur les étymologies du lexique de parenté dans les langues roumaine et arabe’] est une analyse basée sur une classification faite par l’auteur même qui a en vue: „des termes hérités” – valables pour les deux langues; „des termes du fond sémitique commun”, plus précisément: *père, mère, fils, fille, frère, soeur* (p. 26); „des termes empruntés” et „des termes à étymologie probable, incertaine ou inconnue” – deux cas valables d’après l’auteur seulement pour la langue roumaine en comparaison avec la langue arabe où gouverne plutôt le principe de la création interne (p. 27) –; „des créations internes” (p. 23). Les créations internes comprennent pareillement leur propres classifications, notamment: „termes dérivés”, avec leur propres caractéristiques pour chacune des langues et avec une présence plus féconde pour le cas de la langue arabe classique, fait justifié par l’auteur comme étant une marque sémitique de „la formation des mots sur certains schémas en partant d’une racine donnée” (p. 39); „termes composés” – où le rôle essentiel est joué par l’hypotaxe, qui apparaît dans les deux langues en relation avec les termes de parenté (p. 47). Les dernières composantes des créations internes ont été identifiées par l’auteur seulement pour le cas de la langue roumaine où on parle en particulier de: „termes formés par le processus de la haplogogie”, „termes provenus du langage des enfants”, „termes formés par analogie avec d’autres noms de parenté”, „structures elliptiques” (p. 29–56). Par ailleurs, le deuxième sous-chapitre, *Analiza câmpurilor lexicale ale numelor de rudenie în limbile română și arabă* [‘L’analyse des champs lexicaux des noms de parenté dans les langues roumaine et arabe’], propose une analyse qui part de l’identification de certains sèmes spécifiques à ces deux langues visant trois espèces de parenté, notamment: naturelle, sociale et spirituelle, qui bien assurément ont diverses formes. Le sous-chapitre final, *Considerații socio-culturale asupra termenilor de rudenie în limbile română și arabă* [‘Considérations socio-culturelles sur les termes de parenté dans les langues roumaine et arabe’], confirme la présence d’une dimension religieuse de la perception sur la parenté reflétée dans les deux systèmes de langue (p. 121). En plus, les exemples de l’auteur montrent que ce qui unit les deux cultures sont les valeurs universelles reflétées dans les termes de parenté utilisés (p. 125). D’ailleurs, on confirme par le texte que la parenté spirituelle est parfois prioritaire à celle naturelle (p. 140). En revanche, un autre exemple essentiel pour cette partie de la recherche est la présence d’une

certaine régularité des quelques termes avec valeurs différentes pour chacune des langues. C'est le cas de *kunya* et du *laqab* qui se distinguent dans la langue arabe d'une manière positive, tandis que pour la langue roumaine ils ont un caractère péjoratif (p. 186).

Le dernier chapitre relève la reconsidération de l'objectif de l'ouvrage et réitère les plus représentatifs exemples qui sont censés clarifier la thèse de l'ouvrage. L'auteur déclare que son objectif a été atteint par la découverte, par l'intermédiaire de sa recherche, du fait que la parenté est un sort de liant entre deux typologies culturelles différentes (p. 187).

L'actualité du sujet est certifiée par un équilibre des sources utilisées qui renforcent l'importance de la lecture de cette oeuvre. Certes, le livre est le résultat d'un travail précieux non seulement pour les arabistes, mais aussi pour chaque individu qui désirera développer ses compétences en matière de vocabulaire de la parenté, tout particulièrement pour les chercheurs qui veulent découvrir les nuances des termes de parenté dans ces deux cultures et l'universalité des rapports familiaux reflétés dans le lexique de parenté.

Crina Galiță
Universit  de Bucarest
Roumanie

Michael METZELTIN, **El poder y su semiolog a**, Barcelona, Reial Acad mia de Doctors, 2015, 186 p.

Av nd la baz  *Discursul de recepție*  n Academia spaniolă din data de 28 mai 2015, lucrarea *El poder y su semiolog a* sintetizează preocupările carierei Profesorului Michael Metzeltin. Mare prieten al culturilor romanice dar  i mai mare prieten al adevărului științific, domnia sa  i-a propus dintotdeauna să pună în evidență, asemenea maestrului Ramon Llull, organizarea conceptuală a realităților studiate. Apropierea de părintele științei moderne  i fascinația „metodei” nu sunt, desigur,  nt mpl toare.  nc  din anii '70, profesorul vienez explora opera acestui *doctor illuminatus*, urmărindu-i mixajul lingvistic  i studiind contrastiv varietățile provenșale  i catalane din poemele incluse în *Llibre d'Amic e d'Amat*¹⁰.

Deși a rămas în umbra cărților ce-l vor consacra mai t rziu, reflecția profesorului Metzeltin asupra epistemei din *ars combinatoria* a dat roade bogate. Eminentul romanist s-a dovedit a fi un adevărat „om llullian”, capabil să cuprindă culturi întregi  i să discearnă cu finețe ceea ce stă ascuns sub țeșatura complicată a evoluției: desenul pur al mecanismului universal, legea culturală (nu numai lingvistică!) din spatele fenomenelor risipite în spațiu  i timp. Așa cum subliniază exegeții operei llulliene, fondul universal al aserțiunilor trebuie căutat în „substratul colectiv al locurilor comune”, în acel „depozit de opinii solide”, în moștenirea comună pe care Antichitatea o lasă în culturile iudaică, musulmană  i creștin ¹¹.

Num r ndu-se printre pușinii cunoscători avizați ai operei filosofului din Mallorca, profesorul vienez își va îndrepta atenția asupra proceselor de textualizare (textualizare a riturilor inișierii, peșitului, maternității, puterii, morșii) ca forme ale decantării culturale, ca forme ale substratului colectiv. Pentru Michael Metzeltin, „textualizarea” devine un indicator al

¹⁰ Michael Metzeltin, *Die Sprache der  ltesten Fassungen des Libre de Amich e Amat. Untersuchungen zur kontrastiven Graphetik, Phonetik und Morphologie des Katalanischen und des Provenzalischen*, Studia Romanica et Linguistica 1, Bern/ Frankfurt a. M., P. Lang, 1974 (Habilitationsschrift).

¹¹ Robert Pring Mill, *apud* Josep E. Rubio Albarrac n, *Studiu introductiv*, în Raimundus Lullus, *Ars Brevis*, ediție bilingvă, traducere, comentarii  i referințe de Jana Balacci Matei, studiu introductiv de Josep E. Rubio Albarrac n, Iași, Polirom, 2015, p. 17.

prezervării dependenței ideologice reciproce între culturile mai vechi și culturile mai noi, între „limbile-mamă” și „limbile-fice”. Din aceeași perspectivă, „textualitatea articulează prin semne (semiotic) și structurează narativ, descriptiv și argumentativ problemele fundamentale ale vieții comunității: eliberarea individului de teama de ceilalți, integrarea unui om într-o comunitate, asigurarea șanselor de supraviețuire ale grupului și înlocuirea la anumite intervale a conducătorului”¹².

Nu întâmplător, Michael Metzeltin și-a manifestat preferința pentru o viziune integratoare, antropologică asupra studiului limbilor. Preocupat de modul în care sunt decantate și reflectate identitățile naționale¹³, profesorul vienez transferă un model analitic inspirat de antropologia politică¹⁴ asupra semiologiei textului¹⁵, impunând o abordare în doi timpi: „taxonomia” devine o condiție *sine qua non* a generalizării și a interpretării; „arta” adevăratului spirit științific nu constă în reducția realității, ci în permanenta corelare a empiriei cu teoria, în neîncetata urcare și coborâre a „scării” de la universal la particular, precum și în mișcarea de du-te-vino între adevărul validat științific și cel validat ficțional.

De aceea, cititorul nu va fi frapat gășind, drept completare a considerațiilor teoretice, o varietate uluitoare de trimiteri culturale din câmpul literaturii și nu numai, un apetit nedisimulat pentru comentarea fenomenului artistic. Cei care au parcurs lucrarea *Antropologia textului* trebuie să fie deja familiarizați cu bogata listă a cataloagelor și culegerilor de basme, precum și cu modul surprinzător de a face apel la scriitori precum Guy de Maupassant, Dante Alighieri, Luís de Camões, Chrétien de Troyes, Miguel de Cervantes, Pío Baroja, Gaertner, Federico García Lorca, Alessandro Manzoni ș.a., la filme și spectacole de operă. Lucrarea *El poder y su semiologia* este, din acest punct de vedere, chiar și mai provocatoare. Alăturându-se concepțiilor puterii – de la *Politica* lui Aristotel, codul de legi alfonsoin, contractul social al lui Rousseau, „leviathan”-ul lui Hobbes, tratatul despre guvernare al lui Locke, „spiritul legilor” al lui Montesquieu, drepurile omului și până la constituțiile statelor moderne –, o serie consistentă de fenomene și produse estetice completează demersul. Spre pildă, iată un text politic, consacrat de scriitorul Gabrielle d’Annunzio „noii ordini” a Statului liber din Fiume. Acesta ar reprezenta un caz special, mai puțin cunoscut, de republică modernă, fiind fondată între 1920 și 1924. Recomandând înscrierea cetățenilor statului Fiume într-una dintre cele 10 Corporații ce „preiau de la Comună imaginea propriei lor figuri, dar își dezvoltă energia în mod liber și își determină în mod liber obligațiile și drepturile mutuale” (p. 12), scriitorul italian sintetizează aici ceea ce poate fi considerat și trunchiul politic al *Trilogiei Trandafirului* (constituită din romanele *Il Piacere*, *Il innocente*, *Il trionfo della morte*), considerată îndeobște drept model al „artei pentru artă” și mai puțin drept o semioză a temei puterii. În același fel se revelează și modul de textualizare a riturilor noviciatului în câmpul puterii atunci când maturitatea nu e marcată legal prin vârsta majoratului. Ca atare, semnificația unui motiv popular precum cel al „mămuței vrăjite” (comentat și în *Antropologia textului*) trebuie urmărit cu atenție, până în povestirile lui Italo Calvino. Însă semiologia puterii este reperată de subtilul exeget și în operele lui Verdi, în tablourile lui Delacroix și ale lui Rubens, în filmele lui Francis Ford Coppola sau în adaptările cinematografice după *Cântarea Cidului*.

Influența modelului medieval al lui Ramon Llull asupra personalității profesorului Metzeltin trebuie căutată chiar și mai departe, dincolo de spiritul rigorii și de soluția epistemică

¹² Michael Metzeltin, Margit Thir, *Antropologia textului*, traducere de Octavian Nicolae, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2013, p. 34.

¹³ Michael Metzeltin, *România. Stat – Națiune – Limbă*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002; Michael Metzeltin, Thomas Wallmann *Wege zur Europäischen Identität. Individuelle, nationalstaatliche und supranationale Identitätskonstrukte*, Berlin, Frank & Timme, 2010; Michael Metzeltin, *Identität. Variationen zu einem Thema*, Viena, Praesens, 2012.

¹⁴ Michael Metzeltin, *Kognitive, GesamtMediale, Politische Anthropologie. Ein neuer Ansatz zur Kulturanthropologie*, Wien, 3 Eidechsen, 2001.

¹⁵ Michael Metzeltin, Margit Thir, *op. cit.*

cuprinsă în „arboarele științei” sau în „cercul llullian”. Prin texte precum *De arte electionis* (aprox. 1299) sau *Artifitium electionis personarum* (aprox. 1283), Ramon Llull este de fapt unul dintre primii gânditori care pune la baza metodei sale integratoare și a „mașinii de gândit” însăși mecanica persuasiunii și a legitimării, a jocului lingvistic realizat, în termenii lui Slavoj Žižec, între „obiectul” și „subiecții” puterii: Dumnezeu și creațiile sale, regele și supușii săi, reprezentatul puterii și cei care își deleagă drepturile. După cum se observă, Michael Metzeltin va prelua de la ilustrul său predecesor această temă a puterii și va încerca, la rându-i, să discearnă care ar putea fi – în linia terminologiei impuse de același Llull – „demnitățile”, „principiile” și „regulile” sale. Ca atare, autorul studiului de față începe prin a descrie și clasifica o serie de „concepții despre putere” (p. 11–28), evaluate apoi prin filtrul unei logici ce impune discuția asupra „pregătirii pentru putere” (p. 35–51), „discursivizării puterii” (p. 57–61), „reprezentarea puternicilor” (p. 65–97), „îndoiala/ interogația asupra puterii” (p. 97–118) și apoi „transmiterea puterii” (p. 121–129).

În această lumină, discursul de recepție la Reial Acadèmia de Doctors reprezintă și un gest de reverență a Profesorului Metzeltin în fața întemeietorilor culturii catalane. Alegându-și această temă, academicianul arată că, într-o mai mare măsură decât în alte situații din spațiul romanic, cultura spaniolă se definește printr-o profundă reflecție asupra puterii și asupra modurilor sale de a-și semnala prezența. De la cărțile de înțelepciune rămase de la Alfonso Înteleptul, Baltasar Gracián, Don Juan Manuel, Joanot Martorell, Fermín Reyes Gómez, Gregorio Mayáns y Siscar sau Gaspar Melchor de Jovellanos la *El cantar de mio Cid* și cronicile hispanice ce idealizează figura regelui catolic Ferdinand cel Mare, de la manualele de conducere folosite pentru organizarea coloniilor (*Instrucción y la memoria de las relaciones que se nah de hazer para la descripción de las Indias, Relaciones topográficas de los pueblos de España y las Relaciones geográficas de Indias*) până la operele fabuliștilor Felix María de Samaniego, Tomás de Iriarte, Miguel Agustín Príncipe și poemele lui Rubén Dário, cultura spaniolă pare să funcționeze ca o cutie de rezonanță pentru un fenomen lingvistic relativ comun tuturor limbilor romanice: „Puterea” ca substantiv abstract permite deconstrucții predicative variate, având aspecte statice (A+, „puternic”/ om al puterii, al autorității), modale (A+, „poate”/ „are facultatea/ capacitatea de a face ceva”) sau dinamice (A+, „îl domină pe”/ „are putere asupra lui” + B). Premisele lingvistice ale revelării semiologiei puterii sunt, de asemenea, extrem de importante, întrucât „primul pas în această decodificare [a factorilor relevanți ce vor putea fi configurați în scheme actanțiale] este transformarea substantivelor abstracte într-o structură predicativă cu un subiect și un predicat, precum și stabilirea unor posibile sinonimii, cronotopii, implicații, antonomii și narativizări” (p. 20). Insistând asupra caracterului abstract al puterii, această demonstrație se sprijină, așadar, pe o înțelegere anti-weberiană a societății.

Perfect concordante cu metodologia stabilită, analizele de text urmăresc în detaliu factorii relevanți ai semiologiei puterii. Rânduri extrem de inspirate sunt consacrate celebrului *Libro de los exemplos del conte Lucanor et de Patronio* (p. 45–50). La fel de interesantă este și partea consacrată influenței așa-numitei *Speculum regis* asupra tradiției textualizării modelelor princiare și a modelelor de civilitate: de la Toma d’Aquino (*De regnum ad regem Cypru*), Egidio Romano (*De regimine principum*), Alfonso Înteleptul (*Siete Partidas*) și Diego Saavedra Fajardo (*Idea de un principe christiano*) până la binecunoscutele lucrări semnate de Niccolò Machiavelli, Baldassare Castiglione, Giovanni della Casa sau Stefano Guazzo (p. 52–55). Foarte exact este și diagnosticul pus asupra operei istoriografice din *Primera Crónica General*, mai precis asupra modalităților de reprezentare simbolică și de narativizare a exemplarității regelui Fernando Catolicul și a lui Roderigo Díaz de Vivar, cunoscut literaților drept *El Cid* sau *El Campeador*. Astfel, figura regelui care-l va preocupa și pe Baltasar Gracián în *El Politico* este descrisă din trei unghiuri: ca un reprezentat maxim al comunității, ca un actant într-o narațiune (construită conform funcțiilor stabilite de Propp, Greimas ș.a.) și ca persoană înzestrată cu un caracter, cu sentimente și viață privată (p.69–82, 89–96). *El Cid*, la rândul său, generează o poveste relevantă în ordinea politicului, întrucât personajul principal reprezintă de fapt pretextul descrierii și comentării structurilor de putere specifice societății

spaniole din acele timpuri (p. 82–89). În aceeași manieră, capitolul consacrat problemei opoziției față de putere (*El cuestionamiento del Poder*) conține o foarte incitantă analiză a oedei lui Rubén Darío, *A Roosevelt* (p. 102–120).

Extrem de utilă din punct de vedere metodologic ni s-a părut sinteza realizată la finalul lucrării (p. 137–140). Autorul stabilește aici care trebuie să fie pașii cercetării filologice și semiotice a puterii. Astfel, abordarea semiotică poate să aibă în vedere atât concepțiile asupra puterii, cât și temele centrale ale discursului puterii, însă nu trebuie să se îndepărteze de la miza sa etică: dezvoltarea „capacității de a capta, înțelege și interpreta discursurile puterii”, trezirea „aptitudinii de a recunoaște cum se întretes în societate diferitele tipuri de puteri” și stimularea „participării active, în calitate de cetățeni responsabili, la discursurile puterii, spre a ne proteja drepturile” (p. 140).

El poder y su semiología constituie o contribuție remarcabilă a academicianului Michael Metzeltin, cu o temă actuală și un demers metodologic original și stimulativ intelectual. Nu ne rămâne decât să sperăm într-o cât mai grabnică traducere în limba română, care ar facilita accesul lucrării spre publicul direct interesat.

Roxana Patraș
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
România

Jean PAULHAN, **Florile din Tarbes sau Teroarea în Litere**, traducere, prefață și note de Adrian Tudurachi, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 226 p.

Cartea lui Jean Paulhan este prima traducere în limba română a eseului publicat în „Nouvelle Revue Française”, în 1936, și apărut în volum, în 1941, ca urmare a suscitării unui interes internațional (începând cu anul 2000, s-au făcut traduceri în limbile rusă, engleză, germană, spaniolă) de reconsiderare a clișeului din perspectivă literară, dar, mai cu seamă, ca menire socială. Prefața lui Adrian Tudurachi, intitulată *De la clișeu la avangardă*, un veritabil studiu despre istoria clișeului, este revelatoare pentru înțelegerea textului lui Paulhan, o scriere alambicată, tăios ironică, indisciplinată și teatrală.

Jean Paulhan (1884–1968), fiul lui Frédéric Paulhan, cel care a scris un excelent studiu despre minciuna în artă, a fost director la „Nouvelle Revue Française”, membru al Academiei Franceze, apropiat al avangardei pariziene, etnograf ce a studiat limba și obiceiurile malgașilor din Tananarive și a fost implicat în al doilea război mondial de partea Rezistenței. În legătură cu aceste contextualizări biografice, Adrian Tudurachi observă venit contiguitatea cu formularea unei teorii despre locul comun: revoluționarismul, contactul cu o cultură arhaică, cunoașterea intimă a avangardelor au marcat preocuparea autorului francez pentru clișeu. Paradoxală însoțire: în ce fel pot fi puse în balanță revoluționarismul și anarhia ca descoperirea locului comun, această imitație, uzură și frazeologie goală? Se pare că pasiunea pentru clișeu al lui Jean Paulhan, arată Adrian Tudurachi, izvorăște din observațiile făcute de către acesta, în timpul celor trei ani petrecuți în Madagascar, asupra proverbelor malgașe, care, departe de a obscuriza niște sensuri primare, provenite din așa-zisul limbaj angelic, când între lucruri și cuvinte exista o unitate indisolubilă, sunt luate ca atare de către aborigeni, imitate fără nicio condiționare de sens și utilizate ca mijloc de comunicare, chiar și în cazul disensiunilor între membrii comunității. Învățămintele pe care le extrage Paulhan de aici sunt aplicabile societății în derivă și scizionare din preajma primului război mondial, căci la fel cum proverbele malgașilor nu ascund o înțelepciune milenară, un „ce” spiritual, accesibile doar inițiaților, nici

clișeele nu vin la pachet cu valori și sensuri prestabilite, fiind supuse interpretărilor și nevoilor de moment. Clișeul, așadar, s-ar construi pe un echivoc: pe de o parte, este imitație a unor structuri, dar, pe de altă parte, tocmai pentru că imită doar structuri, fiind, adică, doar o repetiție a limbajului, este și creativ, aplicabil unor realități contrarii, de unde și accesibilitatea sa. Iată revoluția lui Paulhan: clișeul, ca metodă de proletarizare a literaturii, locul comun, ca formă de democratizare, dezierarhizare a societății. Sunt apropiate aceste reflecții de eseul lui Walter Benjamin, *Opera de artă în epoca reproductibilității mecanice*, citat și de Adrian Tudurachi în prefață. Pentru Benjamin, modernitatea conduce la o scădere a importanței pe care o deținea, până în acest moment, capodopera, a acelei *aure*, care nimba opera de artă, în favoarea unei arte ce poate fi reprodusă, imitată *ad infinitum*, precum cinematograful și fotografia. Acest telescopaj este conectat de necesitatea unei adaptări a omului modern la asaltul de informații care i se oferă și la viteza schimbărilor, caz în care artei îi revine menirea de a valorifica neatenția, distracția, care să permită această adaptare. Tot despre o artă reproductibilă, consumabilă, este vorba și în eseul lui Jean Paulhan. Care este, atunci, locul avangardei, în acest elogiu al clișeului? Paulhan se apropiase de mișcarea avangardistă, chiar în faza ei de pionierat, deținând un rol central în formularea noilor direcții. Asemănarea dintre clișeu și avangardă nu este prea greu de intuit: pe lângă cooptarea sloganului, a reclamei și reportajului, clișeul era mașinăria perfectă pentru a „strica” gustul burghezului pentru capodopere, prin colportarea și distorsionarea lor. Cu toate acestea, între clișeul avangardist și clișeul lui Jean Paulhan, există un divorț, bine nuanțat de Adrian Tudurachi: dacă dadaistii se foloseau de clișeu pentru anihilarea tuturor regulilor, pentru Jean Paulhan reinventarea clișeului urmărea să găsească, în final, tot clișeul, de unde încercarea de a coagula o retorică a modernității. O retorică, însă, specific paulhaniană, care să transforme în clișeu orice formulă literară, chiar și pe cea mai anarhică; în fond, și avangardele ajung să se clasicizeze.

Eseul lui Jean Paulhan este alcătuit din trei părți: *Portret al Terorii*, care încondeiază demersurile „teroriste” ale criticii literare de a pune la colț locurile comune, *Mitul puterii-cuvintelor*, în care autorul vorbește despre iluzia și neîncrederea în limbaj, și *Invenția unei retorici*, care propune disciplina retoricii, ca alternativă la Teroare. Primul capitol inițiază demersul cu o alegorie despre izgonirea Literelor din cetate: la intrarea în grădina publică din Tarbes stă o inscripție care interzice accesul cu flori în mână, probabil ca să nu fie confundate cu acțiuni de vandalism. De fapt, Jean Paulhan polemizează cu pretenția scriitorilor moderni de a alcătui un limbaj pur, *ex nihilo*, fără memorie și tradiție, care, așa cum consideră Apollinaire, Mallarmé, Paul Valéry sau André Bréton, ar putea accesa partea spirituală din om, acel „ceva” imperceptibil și inefabil. După Paulhan, însă, rezultatul ar fi, atunci, o „literatură în stare sălbatică”, fără stil, fără artă, în care se blamează romanescul din roman, poeticul din poezie și teatralul din teatru. „Cei vechi” știau mai bine: arta este repetiție a unui limbaj deja exersat, încercat, imitație a modelelor, și nu originalitate, această pretenție modernă, cu rădăcini în începuturile romantismului. „Teroarea” ar fi, așadar, o ruptură cu locul comun, cu modelul și convenția, o pulverizare totală a limbajului, suspectat de o infidelitate față de gândire, întotdeauna mai profundă, mai nuanțată și mai subtilă. Aceasta este violența „omului mut”, care și-ar dori să înlocuiască prin tăcere limbajul. Și totuși, în pofida acestei „maladii a expresiei”, se scrie, drept pentru care Paulhan distinge două „alibiuri” prin care scriitorii ajung să se justifice: „autorul diferit” și „autorul iresponsabil”. Primul „alibi”, „autorul diferit”, are în vedere un radicalism față de limbajul moștenit al Literelor și se vrea revoluționarul care să instituie o nouă sintaxă, o nouă gramatică, o „oarecare alchimie” a limbii (*Alchimie du Verbe* e titlul unui poem de Rimbaud!). „Autorul iresponsabil”, pe de altă parte, se referă la „inocența” scriitorului, care se lasă „vorbit” sau „scris”, în voia unei puteri interioare, a „spiritului său profund”, de necontrolat. Așadar, nu este el cel care a impus clișeul, ci „altceva”, un *je ne sais quoi* difuz, indefinibil. Din toate acestea, arată Paulhan, rezultă o adevărată frică în fața cuvintelor, Remy de Gourmont, Antoine Alballat sau Marcel Schwob resping clișeul ca pe un „rău de limbaj”, *une idée reçue* mână în mână cu prostia și răutatea (Flaubert *dixit!*). Locul comun, spun „teroriștii”, traduce, pe de o parte, o inerție a gândirii, iar, pe de altă parte, o luare

în posesie a limbajului asupra celui care scrie. Se pare că ar exista o „putere a cuvintelor”, frazeologie, verbalism, idei primite de-a gata, toate aceste tare denunțate de modernitate (devenite ele însele clișee – dreptatea e tot a lui Paulhan), care îl constrâng pe scriitor, strivindu-l sub greutatea lor. De aceea i se cere scriitorului să fie „autentic”, adică să găsească în el partea naivă, pură, nefiltrată de cuvinte, de parcă autenticitatea n-ar fi ea însăși un cod estetic, un artificiu, o strategie, iar literatura ar putea fi gândită în lipsa stilului și a artei. Anticalofilism și autenticitate: două concepte în care cu ușurință ar putea fi recunoscut și Camil Petrescu, scriitorul care practic s-a impus în canonul modernismului interbelic și care au făcut „școală” și în literatura română. Nu că ar fi de condamnat în calitatea lor de strategii literare, ci doar în pretenția lor de a suprinde natura genuină, esențială a omului, sustrăgându-se maladiei limbajului. De fapt, „minciuni estetice” amândouă, au devenit, cu timpul, locuri comune. Jean Paulhan a intuit bine că finalitatea oricărui crez este să cadă în formulă, să se transforme, adică, în clișeu.

Partea a doua extinde reflecția lui Jean Paulhan despre „mitul puterii-cuvintelor”. În centrul acestui mit, Jean Paulhan îl plasează pe Bergson, ca filozoful-terrorist al modernității. Bergson, cum se știe, consideră că există o gândire esențială, profundă și indicibilă, dar care ajunge să fie falsificată de eul nostru convențional, care caută să o exprime. Astfel, limbajul ar obtura calea spiritului, clișeul fiind, în acest caz, cel mai mare dușman al gândirii autentice. Adică ce i se cere scriitorului? Intuiția, durată, fluxul conștiinței, toate acestea în lipsa limbajului? Ba chiar criticului i se cere să coincidă cu spiritul creatorului. „Metoda” pe care o folosește Teroarea împotriva limbajului, numită generic de Paulhan *ingrijorare* (în franceză, *souci*), constă în decelarea între materie și spirit, între semn și idee, altfel zis, „mitul puterii-cuvintelor” sugerează că ideea valorează mai mult decât expresia, spiritul mai mult decât materia, că limbajul periclitează gândirea mistificând-o, și că îndărătul oricărui sens se poate dibui o preocupare eternă pentru cuvinte. De aceea, pentru Paulhan, Terroristul este un perpetuu misolog, întrucât demersurile sale nu sunt fundamentate pe niciun argument rațional: el nu vede bârna din ochiul lui, punând influența limbajului doar pe seama altora, fără să se întrebe dacă retorica, procedeul sau locul comun au fost folosite ca simple tehnici sau ca profesiune de credință. Până la urmă, cititorul este cel care interpretează opera literară conform cu imaginația sa: atent la modalitățile de exprimare, el vede în artă un joc de strategie, atent, însă, la emoția pe care o transmite, o consideră doar ca pe un proces de gândire. Greșeala Terroristului stă în aceea că admite doar prima variantă ca pe un adevăr irefutabil. Jean Paulhan examinează, în schimb, importanța clișeului, considerând că, de fapt, repetiția, obișnuința, banalitatea asigură libertatea gândirii, fiindcă cel care acceptă sintagmele și frazele gata formulate se poate lăsa în voia ideilor. Pe de altă parte, clișeul este reinventat în limitele convenției. Paulhan a observat că repetiția produce fascinație și plăcere, creând impresia unei proșpețimi savuroase odată cu fiecare rostire. Scopul literaturii nu este de a inventa un limbaj de la zero (or, nu în acest caz devine scriitorul obsedat de cuvinte?), ci de a surprinde cititorul cu fraze primite de-a gata, „ca și cum” ar fi folosite pentru prima dată.

Partea a treia a eseului, *Invenția unei retorici*, continuă polemica împotriva demersurilor „teroriste”, propunând totodată o nouă disciplină care să se întrețasă în jurul unei filozofii a clișeului: este vorba despre o retorică modernă, care, departe de a semăna cu un inventar de tehnici și procedee literare ca cele vechi, caută să încorporeze limbajul dezarticulat al modernității și avangardelor, la fel cum rațiunea reușește să încapsuleze absurdul. Capitolul preludează acest omagiu adus retoricii cu o *reductio ad absurdum*, în care Paulhan încearcă să justifice direcțiile Terorii, declarându-se, în secret, terorist, ca însemn al trecutului său avangardist. În fond, așa cum arată Adrian Tudurachi în prefață, retorica lui Paulhan este „o retorică de după dezastru”. „Reproșul” pe care Teroarea îl aduce limbajului constă în infidelitatea expresiei față de gândire. Or, Paulhan caută o reconciliere cu această infidelitate, nu prin postularea unei „sărăcii” a limbajului, ci prin deturnarea ei către clișeu: „Retorica nu vede în febră sau în noutate decât unul dintre evenimentele despre care discută scriitorul” (p. 162). Iluzia pe care o alimentează „mitul puterii-cuvintelor” se destramă atunci când limbajului

nu i se concede decât o funcție lingvistică, iar clișeu este acceptat ca simplu clișeu, fără capacități mistice. Dimpotrivă, clișeu este un „eveniment al limbajului”, deoarece prin reutilizarea acelorași formule de expresie, prin compromisul făcut limbajului (numit de Paulhan *Mentenanță*), este liber să se îngrijească mai mult de sensuri, sentimente, evenimente. Pe de altă parte, retorica este o încercare de reparație a divorțului dintre scriitor și cititor (Paulhan îl avea în vedere pe cititorul comun, al cărui bun-simț fusese condamnat de poeticile avangardiste), raport pe care eseistul îl imaginează ca vorbire angajată în cotidian, preferând să se refere mai curând la vorbitor și interlocutor (*le parlant* și *le parlé*, în franceză), ca și cum cei doi ar fi angajați într-un perpetuu dialog. Mai mult decât atât, retorica reface comunicarea dintre oameni, și într-un sens comunitatea, chiar în mijlocul disensiunilor, de unde dimensiunea etică a eseului paulhanian, ce postulează un nou acord social. Paulhan a observat bine cum clivajul dintre scriitor și public, care are ca punct de plecare ruptura romantismului de modelele consacrate, poate crea deriziune, și cum fraza dezarticulată a moderniștilor ajunge să afecteze și discursul omului obișnuit (James Joyce mărturisea în legătură cu romanul *Ulise*: „I’ve put in so many enigmas and puzzles that it will keep the professors busy for centuries arguing over what I meant”¹⁶, profesorul fiind probabil modelul omului cuminte și așezat). Or, banalitatea, arată Paulhan în *addenda* acestui eseu, este mai greu de cuprins decât ceea ce iese în afara tiparelor („un poem suprarealist se imită mai ușor decât un sonet”), de unde rezultă că orice revoluționar are datoria să își tipizeze gesturile, acordându-le drepturi în cetatea oamenilor comuni.

Eseul lui Jean Paulhan invită la o lectură incitantă, ridicând dileme și punând sub semnul întrebării poeticile moderniste și avangardiste ale secolului al XX-lea, prin revendicarea clișeului ca loc central în literatură. Apollinaire, Mallarmé, Valéry, Proust sau Joyce sunt chestionați nu în privința valorii literare (dealtminteri, pentru Paulhan, „valoarea literară” este un concept discutabil, la fel ca pentru Antoine Compagnon câteva decenii mai târziu), ci în privința unei conduite literare, care pretinde dreptul de a purcede către o diseminare a limbajului și, prin aceasta, a întregii literaturi scrise până la ei. În fond, Teroarea nu se poate sustrage clișeului, eșuând, în cele din urmă, prin repetiția acelorași formule non-conformiste, într-o Retorică benefică și umanistă.

Maricica Munteanu

*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Petre RĂILEANU, **Dada în direct**, București, Editura Tracus Arte, 2016, 150 p.

Recent, editura Tracus Arte a publicat un nou studiu despre avangardă, elaborat chiar în epicentrul acesteia de eminentul cercetător, eseist și jurnalist Petre Răileanu. Intitulat, oarecum deconcertant, *Dada în direct*, volumul se adaugă altor studii de referință ale fenomenului avangardist publicate de același autor în Franța și România pe parcursul a circa două decenii: *Fundoianu/ Fondane et l’avant-garde* (în colaborare cu Michel Carassou, Paris, Éditions Paris-Méditerranée, 1999), *The Romanian Avant-garde* (București, Editura Plural, 1999), *Gherasim Luca* (Paris, Éditions Oxus, 2004; trad. Iași, Editura Junimea, 2005) etc. Apariția volumului de față marchează, evident, centenarul nașterii mișcării Dada, eveniment de maximă rezonanță internațională în câmpul literar-artistic.

¹⁶ Richard Ellman, *James Joyce*, New York, Oxford University Press, 1982, p. 521.

Ce a însemnat dadaismul și ce mai poate însemna el astăzi? În contextul începutului de secol XX, mișcarea Dada, al cărei principal catalizator a fost poetul de origine română Tristan Tzara, reprezintă anarhismul artistic în forma cea mai virulentă, ce traducea însă o stare de exasperare paroxistică determinată de absurditatea războiului mondial. Protestul împotriva acestei monstruoase anomalii a umanității s-a convertit în contestarea tuturor valorilor unei societăți strâmb alcătuite, inclusiv a artei specifice acesteia. Prin distrugerea convențiilor artistice instituite, dadaștii urmăreau în fond recuperarea stării edenice a omului – copilăria, starea cea mai propice maximei libertăți creatoare. Prin aceasta, dadaismul rămâne, desigur, actual.

Cartea în discuție e în primul rând un studiu de istorie literară, înțeleasă însă nu ca arheologie seacă și erudită, excavare de morminte vechi, ci ca o punere a cititorului în contact direct cu textele și cu contextul care le-a generat (mai important în acest caz decât textul în sine). Pe de altă parte, autorul consideră că spectacolele de la cabaretul Voltaire, cronicile de la Zürich ale lui Tristan Tzara și manifestele dadaiste au mai mare relevanță pentru înțelegerea fenomenului decât „operele” înseși. Totodată, el se arată preocupat de relevarea unor aspecte mai puțin notorii ale fenomenului, cum ar fi rolul jucat de Arthur Segal, Marcel Iancu sau chiar Constantin Brâncuși, personaje ilustre ale avangardei artistice europene originare din România: despre Arthur Segal aflăm că, la solicitarea lui Hans Arp, amfitrionul cabaretului Voltaire, trimisese acestuia mai multe xilografuri pentru a decora pereții localului la inaugurare, iar ulterior a fost prezent cu mai multe lucrări în revistele dadaiste și la expozițiile Galeriei Dada; de asemenea, importantă rămâne teoria echivalențelor propusă de acesta, care presupune eliminarea granițelor și ierarhiilor de orice fel dintre toate fenomenele din câmpul artei. Despre Marcel Iancu aflăm că, prin întreaga sa creație plastică de la Zürich (desene, gravuri, picturi, măști, costume, obiecte, ilustrații de carte, afișe), a contribuit decisiv la constituirea identității vizuale a Dada, iar despre Constantin Brâncuși, pe care autorul îl consideră „un dadaist de ultimă oră”, aflăm că, la solicitarea lui Tzara, a trimis pentru antologia *Dadaglobe*, în 1920, trei clișee fotografice după două sculpturi în spiritul ludic-ironic al dadaismului (*Mlle Brancusi* și *Mlle Pogany*), iar în anii 1920–1922 a participat la mai multe manifestări Dada la Paris. Foarte interesantă e, de asemenea, sublinierea rolului de exeget al dadaismului pe care l-a jucat Tzara când, în 1957, a scris o prefață la prima istorie a mișcării Dada datorată lui Georges Hugnet, cu titlul *Dada contre l'art*, în care releva atât semnificația demersului dadaist – Dada a vrut să distrugă nu arta și literatura, ci ideea oamenilor despre ele (Arta cu A mare) – cât și principalele caracteristici ale discursului Dada: sensul polemic, spontaneitatea, ludicul demistificator, devalorizarea și revalorizarea prin umor, farsă, confuzia genurilor etc. Lui Tristan Tzara autorul studiului îi schițează, de altminteri, în final un portret în mișcare, pornind de la principalele lui obsesii: Hamlet și Ofelia în tinerețe, anagrama lui Villon în ultimii ani ai vieții, prima explicând psihanalitic virulența revoltei artistice, iar ultima, masca enigmatică a personajului Tristan Tzara.

Remarcabilă e apoi, în acest volum, importanța acordată elementului vizual, prin însoțirea textului de ilustrații semnificative ce facilitează înțelegerea fenomenului, scurtcircuitând sensul pentru cititorul grăbit din noua epocă video și accentuând ideea de „transmisiune în direct”: de pildă, spre a demonstra ideea unei emulații între artiștii moderniști, respectiv între curentele de avangardă, sunt prezentate în paralel o caligramă a lui Apollinaire, una de Tzara și una de Al. Tudor-Miu din revista „Urmuz”, iar dadaismul *sui generis* al lui Brâncuși e și el ilustrat cu exemple pertinente. Autorul, multă vreme redactor la RFI, speculează la maximum în cartea sa strategiile discursului publicistic (atât la nivelul scriiturii ca atare, cât și la nivelul paratextului), în deplin consens, de altfel, cu stilul fenomenului investigat.

Marea absență rămâne totuși legătura dadaismului cu spațiul românesc, respectiv colaborarea dintre Tristan Tzara, Marcel Iancu, Ion Vinea ș.c.l. atât înainte, cât și după momentul cabaretului Voltaire, legătură sugerată printr-un singur fapt, ce-i drept de maxim interes: publicarea în revista „Chemarea”, în 1915, a unui desen (probabil de Félix Vallotton)

reprezentând... un dada. S-ar fi cuvenit poate menționate și poemele redactate de Tzara în România (în deplin consens cu spiritul Dada, după cum sublinia însuși autorul în corespondența cu Sașa Pană, primul lor editor și, pe de altă parte, foarte asemănătoare cu poemele lui Ion Vinea din aceeași perioadă, precum și cu o serie de poeme anterioare ale lui Adrian Maniu; în afară de textele antiliterare, despre care exegeții au vorbit, de altfel, destul de mult până acum, poate că ar fi fost utilă și menționarea poemelor *Furtuna și cântecul dezertorului* (publicat în „Chemarea”, nr. 2/ 11 octombrie 1915, același număr în care apare căluțul „dada” al lui Valloton) și *Cântec de război* (publicat în „Contimporanul”, nr. 27/ 20 ianuarie 1923), veritabile capodopere ale poeziei antirăzboinice care ne arată deja o altă față a creației lui Tzara și, totodată, ne face și mai limpede semnificația demersului dadaist. Dincolo de aceste omisiuni, explicabile în fond din perspectiva mizei lucrării (relevarea aspectelor semnificative – și mai ales inedite – ale „revoluției Dada”) și a fragmentarismului specific demersului în discuție, ultima carte a lui Petre Răileanu rămâne, desigur, prin rigoarea documentării, ineditul aspectelor reliefate și eleganța expunerii, un studiu de referință al avangardei.

Ovidiu Morar
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
România

Andreea RĂSUCEANU, Bucureștiul lui Mircea Eliade. Elemente de geografie literară, București, Humanitas, 2013, 342 p.

Cartea cercetătoarei bucureștene Andreea Răsuceanu deschide o direcție mai puțin urmată, până nu demult, de critica literară românească: aceea a studiului peisajului, a spațiului și a transfigurării acestora în și prin opera literară, tendință relativ recentă, cunoscută mai ales sub denumirea de „geografie literară”¹⁷.

Cât privește opera lui Mircea Eliade, care s-a bucurat de-a lungul timpului de o multitudine de interpretări, autoarea propune o nouă, pertinentă și extrem de sensibilă analiză, pornind de la metodele deja trasate în Occident de geografia literară: o radiografiere particulară, așa cum se va vedea, a *locurilor* în care se desfășoară acțiunea din romanele și nuvelele autorului *Noptii de Sânziene*.

Andreea Răsuceanu stabilește o tipologie, pornind de la o spațialitate exterioară, aceea a orașului, și anume a Bucureștiului interbelic al romanelor generaționiste, a cărui imagine este filtrată prin sensibilitatea și trăirile personajelor. Un al doilea element al tipologiei este reprezentat de un alt fel de București, al misterelor și semnelor, al subteranelor, precum în povestirea fantastică *Pe strada Mântuleasa*, sau al podului părăsit, convertit în spațiu inițiativ, din *Uniforme de general*. Cel de-al treilea punct al clasificării urmărește elementele spațiale de legătură, ori care pot constitui o punte de trecere de la exterior la interior sau dintr-o dimensiune spațială într-o alta: fereastra, tabloul, oglinda, fotografia, tramvaiul.

În *Introducere*, autoarea nu își propune să clarifice abordările metodologice ale noii discipline, lucru întreprins deja de alți cercetători, dar se oprește asupra elementelor care i s-au părut semnificative pentru analiza întreprinsă în carte; totodată, prezintă principalele grupuri care se ocupă în prezent de geografia literară: primul menționat, deosebit de activ, ființează în

¹⁷ Ar trebui, poate, precizat că obiectul de studiu al geografiei literare cunoaște mai multe direcții, prima fiind componenta geografică, urmărind punctele existente pe hartă și care se regăsesc mai apoi și în opera literară, o a doua componentă pornind de la spațiul/ geografia reale și ajungând la o reorganizare și reinterpretare a acestora grație subiectivității/ trăirilor, afectelor scriitorului, și apoi, în interiorul lumii romanșesti, a personajelor, naratorului etc.

jurul seminarului „Vers une géographie littéraire?” (cf. p. 12), inițiat de Michel Collot. Bertrand Westphal, inventator al conceptului de geocritică (p. 12), face parte dintr-un al doilea grup de cercetători de la Universitatea din Limoges, din Franța. Nume la fel de importante în disciplina care analizează prezența spațiului, peisajului, și legăturile sau interferențele geografiei cu literatura sunt cele ale cercetătorilor Kenneth White, Rachel Bouvet, Barbara Piatti, Franco Moretti. Însă sintagma de *geografie literară* apare pentru prima dată în Franța, în 1946, când André Ferré publică studiul *Géographie littéraire*, „în care sunt puse bazele metodei geografiei literare și în care [...] Ferré atrage atenția asupra legăturilor inevitabile dintre istoria literară și componenta geografică” (p. 14). În afară de alăturarea de termeni „géographie littéraire” există și alte denumiri care trimit, practic, tot la studiul locurilor, spațiilor, peisajului și al descrierii în opera literară sau la legăturile care se pot crea între geografie și literatură. Astfel, autoarea amintește de „noțiuni precum câmp ori spațiu literar” (p. 15) la Maurice Blanchot, de geocritică la Bernard Westphal, de cronotopul lui Bahtin, de topografia romanescă ori de topologia socială etc. În orice caz, toate aceste demersuri de studiere fie a spațiului literar în legătură cu cel real, fie a literaturii de călătorie, au meritul de a lărgi sfera conceptuală a studiului literaturii, demonstrând că nu numai timpul, ci și spațiul reprezintă un aspect la fel de important în interpretarea acesteia. Se știe că literatura narativă nu poate exista în afara unei axe temporale, însă cercetările actuale, așa cum demonstrează autoarea, certifică faptul că dimensiunea spațială este la fel de importantă: este amintită, în acest sens, următoarea remarcă a lui Italo Calvino: „Harta geografică, deși statică, include ideea de narațiune, e concepută în funcție de un itinerar, este o Odisee” (p. 28). Mai mult, prin opera literară s-a ajuns la „metafora orașului-carte, ale cărui bulevarde și străzi se străbat asemenea rândurilor unei cărți, [...]”, dezvoltată de scriitorii precum Julien Gracq, Vladimir Nabokov, Georges Perec, Italo Calvino [...]” (p. 16), la care s-ar putea adăuga și contribuția lui J.L. Borges sau, în literatura română, dacă ne gândim la spațiul bucureștean dar și la spațiu în general, aceea a lui Mateiu Caragiale, George Călinescu, Cezar Petrescu, Ion Vinea, Mircea Cărtărescu ș.a.

Încercările de definire și clasificare ale ideii de spațiu literar/ geografie literară sunt, precum se poate constata din *Introducere*, extrem de complexe. Michel Collot, preluând conceptul de geocritică de la Bernard Westphal, „propune o redefinire a acestuia, integrându-l unui triplet de termeni pe care îi consideră complementari și care ar trebui să elucideze direcțiile de analiză ale noii discipline: *geografie a literaturii* (care s-ar ocupa de contextul spațial în care sunt produse operele), *geocritică* (ce ar studia reprezentările spațiului în textele propriu-zise) și *geopoetică* (aceasta ar presupune studiul raporturilor dintre spațiu și formele și genurile literare)” (p. 17). Un alt teoretician al spațiului, Franco Moretti, semnaleză că folosirea unei hărți poate clarifica logica internă a narațiunii, dând ca exemplu *Comedia umană* a lui Balzac; astfel, reprezentarea vizuală a spațiului narativ poate da indicii, între altele, despre situarea socială a personajelor (p. 25).

Îndeaproape analizată în următorul subcapitol, *Peisajul: „imaginea lumii” și nostalgia depărtărilor*, este noțiunea de peisaj literar. Andreea Răsuceanu face un scurt istoric al caracterizărilor pe care scriitorii sau criticii literari l-au asociat peisajului, demonstrând, de asemenea, că peisajul nu reprezintă o „fotografiere” fidelă a ținutului sau locului vizitat de scriitor, ci o anumită *imagine a lumii*, transfigurată prin sensibilitatea, cultura și scriitura acestuia.

Un ultim subcapitol al introducerii, intitulat *De ce Bucureștiul lui Mircea Eliade*, prezintă rațiunile în virtutea cărora autoarea a ales să se ocupe, aplicând principiile geografiei literare, tocmai de Bucureștiul literar/ livresc al lui Mircea Eliade, și anume pentru că „mitologia bucureșteană instituită de proza lui Mircea Eliade [...] oferă, probabil, cea mai completă imagine a orașului din literatura română” (p. 36), într-o dublă ipostază, de oraș modern, dar și patriarhal, al cartierelor labirintice uitate de timp, în care personajele descifrează faimoasele *semne* eliadești. Până la urmă, una dintre problemele esențiale studiate de geografia literară este aceea a transformării spațiului real în spațiu ficțional, a metamorfozării unui peisaj într-o imagine mentală, a distanței dintre lumea reală și reprezentarea sa în opera literară.

În al doilea capitol, *Spațiul narativ vs spațiul geografic în romanele generaționiste*, este analizat, plecându-se și de la sintagma eliadescă „geografie interioară” (p. 45), spațiul geografic transfigurat literar în spațiul narativ, mai întâi în romanul *Întoarcerea din rai* și, mai apoi, în celelalte romane generaționiste. Cititorul descoperă imaginea unui oraș al transformărilor antrenate de modernitate, diferit de cel mitic, patriarhal din nuvelele la care se va face referire în capitolul următor. Așa cum s-a mai observat, conchide autoarea, se poate vorbi, privitor la proza lui Mircea Eliade, de „două tipologii ale spațiului și, implicit, de două tipuri de geografie – una mitică, simbolică [...], și una *reală*, ce coincide cu topografia autentică a Bucureștiului interbelic” (p. 47).

Romanele realiste se desfășoară într-un perimetru geografic comun, eroii acestora pornind de la date reale pentru a le transfigura apoi în elemente de geografie personală, intimă. Protagonistii romanelor lui Eliade sunt atât de legați/ marcați de spațiul bucureștean, încât convertesc lumea exterioară, reală într-un „atlas interior”, personal, iar traseele lor sunt întotdeauna în concordanță, mai mult, chiar, dictate de stările interioare. De asemenea, schimbările majore din viața politică românească a acelor ani se reflectă în geografia exterioară/interioară a personajelor: astfel, Calea Victoriei, adevărată axă a vieții mondene bucureștene în prima parte a *Întoarcerii din rai*, își pierde în partea a doua, în ochii lui Pavel Anicet, vechea strălucire, întunecată acum de sumbrele evenimente ce aveau să schimbe total viețile personajelor. Se stabilește, astfel, remarcă Andreea Răuceanu, o legătură intrinsecă între personaj și spațiul traversat, „participant” la trăirile și stările acestuia. Mai mult, principalele momente narative ale romanului sunt asociate unor puncte spațiale-cheie, situate pe harta orașului. Astfel, plecând de la aceste puncte aparținând universului exterior, lumea romanescă le conferă o încărcătură simbolică, creându-se o geografie aparte, ce ține de logica interioară a gândirii personajelor. Dacă în romanele de tinerețe acțiunea se petrece cel mai des în jurul Căii Victoriei, supranumită de personaje și Bulevardul, „axa ce ordona viața mondenă bucureșteană, de-a lungul căreia se aflau principalele puncte de atracție – cafenele, baruri, restaurante” (p. 52) –, exercitând „o putere magnetică asupra locuitorilor orașului, pentru că ei știu că aici pulsează cel mai puternic viața acestuia” (p. 80), în nuvelele fantastice, observă autoarea, se va vedea că scriitorul preferă o altă zonă, mai exact Mântuleasa – Pache Protopopescu – Foișorul de Foc. Orașul participă, simbolic, la drama bucureștenilor atunci când lugubru sunet al sirenelor de la Atelierele Grivița anunță o schimbare, în rău, care se va abate asupra lor: „Bucureștiul familiar, liniștit, suferă o metamorfoză radicală, devenind un oraș al haosului și rătăcirii înspăimântate” (p. 83).

În următorul subcapitol, *O topologie socială a orașului – câteva plimbări prin labirintul citadin*, autoarea evidențiază legăturile dintre spațiu și „dinamica socială” a personajelor: în *Huliganii*, spre deosebire de *Întoarcerea din rai*, familia Anicet trăiește într-un spațiu al periferiei, în opoziție cu centrul Bucureștiului, cu luxul și viața de acolo. Foști moșieri scăpătați, Aniceții speră neîncetat să se poată reîntoarce în zona cartierelor de lux, să poată părăsi căsuța mizeră aflată într-o mahala, la capătul tramvaiului 14. Autoarea conchide că în romanul *Huliganii* se poate vorbi de o *topologie socială* (cf. p. 90), precum în multe din narațiunile balzaciene, unde acțiunile personajelor sunt conduse de permanenta dorință a accederii în foburgurile centrale și elegante ale Parisului, aceeași năzuință a eroilor fiind înregistrată și în romanul *Manhattan Transfer* al lui Dos Passos. Ori, se știe că Eliade era un admirator al celor doi scriitori.

Ultima parte a celui de-al doilea capitol, *Orașul „epileptic”. Binomul timp-spațiu în Huliganii și Întoarcerea din Rai*, este centrată pe noua aparență a orașului în cele două romane eliadesti. Peisajul urban trece printr-o adevărată metamorfoză, este total reconfigurat, iar angoasa, agitația sterilă care îl domină o reflectă, de fapt, pe aceea a locuitorilor săi. O altă observație importantă pune în evidență faptul că plimbările personajelor sunt cele care dau ritmul narațiunii (cf. p. 107), scriitorul preferând monologul interior al acestora în locul intruziunii naratorului omniscient. Și, ca încă o confirmare a legăturilor care există între om și spațiul locuit, în cele două romane, autoarea menționează apropierea, aproape până la identitate, dintre

evoluția psihică a unor personaje și spațiul intim în care acestea trăiesc, atât de reprezentativ pentru ele: casa în ruină din Fundătura Mătăsari nu este altceva decât „o mise-en-abyme a stării sufletești a lui Petru Anicet” (p.).

Spre o geografie mitică, următorul capitol, analizează (din punct de vedere spațial) patru nuvele: *Pe strada Mântuleasa*, *În curte la Dionis*, *Uniforme de general* și *Incognito la Buchenwald*. Acestea refac o „geografie trăită”, „sentimentală”, observă autoarea pe urmele lui Julien Gracq. Pornind, iarăși, de la geografia obiectivă, atât de familiară scriitorului, a Bucureștiului părăsit odată cu plecarea în exil, nuvelele reconfigurează o rețea de locuri devenite adevărate toposuri ale prozei eliadești: Casa Calomfir, pivnițele – conectate la o altă dimensiune spațio-temporală, aproape mitică – de pe strada Mântuleasa, camera Sambô, podul din *Uniforme de general*, reprezintă tot atâtea puncte-cheie ale lumii/ lumilor imaginare și ale fantasticului eliadesc. Trebuie făcută deci în mod clar, distincția între oraș și imaginea mentală a acestuia, care va prinde conturul reveriilor intime ale scriitorului. Mai mult, geografia trăită se va preschimba într-o geografie mitică, sacră, al cărei punct central este format de străduțele labirintice din zona Mântuleasa.

În cele ce urmează, Andreea Răsuceanu încearcă să clarifice aspecte precum punctele de convergență dintre Bucureștiul aparținând nuvelor și cel real, eventualele indicații topografice false și semnificațiile simbolice ale triumghiului magic de străzi Mântuleasa, Popa Soare și Pache Protopopescu. Concluzia ar fi, conchide cercetătoarea, că orașul din *Pe strada Mântuleasa* este unul totalmente desprins de real, reconfigurat „de filtrul memoriei în datele sale esențiale, arhetipale” (p. 140).

Capitolul al IV-lea, *Bucureștiul insular din Nuntă în cer*, debutează cu câteva precizări asupra protagonistei romanului, Ileana-Lena, figură emblematică ce nu aparține în mod clar unui spațiu bucureștean cunoscut, bine determinat. Mai mult, ea provine dintr-un oraș de frontieră, ori elementele care țin de trecere se înscriu într-o geografie incertă (cf. p. 152). Bucureștiul din *Nuntă în cer* se aseamănă până la un punct cu orașul din romanele generaționiste, și, totuși, la un moment dat este recompus în funcție de evoluția poveștii de dragoste și psihologia cuplului Ileana–Mavrodin. Cei doi rătăcesc într-un mod dezordonat printr-un București încântător, înnobilit de culorile toamnei, revenind pe anumite străzi doar pentru a se bucura de senzații vizuale, olfactive etc. Spațiul este, prin urmare, abordat „într-o manieră diferită, neconvențională, personală, care să implice percepția, propriile emoții, propria afectivitate” (p. 159). Ne apropiem mai mult de o psihogeografie, conchide autoarea, decât de o geografie precisă (p. 158). În acest roman, există două tipuri de spațiu, unul al Bucureștiului modern, al bulevardelor tăiate geometric, al automobilelor și tramvaielor, altul al vechiului oraș, cu străduțe pline de farmec și mahalale pitorești. Primul evocă ordinea, luciditatea, al doilea „e teritoriul trăirii eliberate de orice constrângere, al exaltării erotice” (p. 164).

În următorul capitol, *Orașul în mișcare sau vehiculele modernității*, autoarea surprinde rolul jucat de un vehicul foarte modern și apreciat pentru începutul de secol XX bucureștean, tramvaiul. Pentru scriitor, este vorba de tramvaiul 14 prin excelență, ocupând un loc important în geografia sa personală și fascinându-l încă din copilărie. Rolul faimosului vehicul în proza lui Eliade este fie metaforic (precum în *La țigănci*), fie acela de a puncta diverse destinații-cheie pe harta orașului, așa cum se întâmplă în romanele generaționiste sau în *Noaptea de Sânziene*. În povestirea *La țigănci*, demonstrează cu deosebită relevanță autoarea, tramvaiul joacă un rol central, este un „vehicul metafizic” (p. 230) cu rol inițiativ și de trecere, ce îl transportă pe Gavrilescu spre o altă lume/ dimensiune, la fel ca mașina din *Noaptea de Sânziene* sau aceea din *Noaptea de Sânziene*.

Cel de-al șaselea capitol, *Fereastra: obiect mediator-discriminator*, analizează rolul ferestrei și, mai apoi, al unor „fălse” ferestre, precum tabloul, oglinda și fotografia în proza lui Mircea Eliade. Autoarea pornește de la ideea că fereastra reprezintă „o frontieră care separă două lumi”, un prag de trecere și, așa cum scrie Philippe Hamon, prezența ferestrei în povestire anunță negreșit o descriere; de asemenea, fereastra constituie un liant între trei spații: un loc închis, un loc intermediar și un loc deschis. În *Domnișoara Christina*, fereastra deține un rol

central, deoarece întreaga năvelă se bazează pe dialectica interior/ exterior, lumină/ întuneric, viață/ moarte.

Capitolul *Peisaj și perspectivă în năvela Șarpele* vizează modalitățile în care se conturează peisajul literar în mai sus amintitul text fantastic. Și de această dată, autoarea realizează o inspirată și amănunțită analiză unui nou tip de peisaj. Nu mai este vorba de cel citadin, oarecum mărginit, ci de unul al deschiderii aproape nesfârșite spre zare, câmpia, mărginită uneori de pădure, un adevărat labirint vegetal. Câmpia și pădurea, observă Andreea Răsuceanu, constituie, în opera lui Mircea Eliade, „spații ce camuflează posibilități de evaziune într-o realitate paralelă, deschideri secrete către sacru” (p. 287).

Cartea Andreei Răsuceanu, propunându-și să deschidă o perspectivă nouă în literatura critică românească, revitalizând demersuri critice rămase oarecum izolate, demonstrează într-o manieră organizată, extrem de bine documentată și originală în egală măsură, cât de important este rolul jucat de spațiu în narațiune, alături de alte elemente decisive în analiza naratologică. Analiza cercetătoarei bucureștene, o radiografiere complexă asupra geografiei pe care Mircea Eliade o creează prin opera sa literară, va constitui, cu siguranță, un imbold în apariția/ scrierea altor lucrări centrate pe studiul apropiierilor și diferențelor dintre geografia reală, obiectivă și cea subiectivă, a operei literare.

Ana Alexandra Sandulovicu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
România

Eleni SAMIOS KAZANTZAKIS, **Adevărata tragedie a lui Panait Istrati**, versiune în limba română de Oana Ursache și Zamfir Bălan, ediție îngrijită, introducere, note de Zamfir Bălan, Brăila, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2013, 212 p.

Three years ago, by researcher Zamfir Bălan's efforts and the linguistic inter-mediation of Oana Ursache, the Romanian version of *Adevărata tragedie a lui Panait Istrati / The Real Tragedy of Panait Istrati* was finally released. The author, Eleni Samios Kazantzakis, the second wife of Nikos Kazantzakis, composes this volume of memoirs in Aegina, in 1935, in the very year of Panait Istrati's death, but barely ten years after the famous trip to USSR was over. As the original version, *La véritable tragédie de Panait Istrati*, published in 1937, is *prolix and convoluted*, the translator prefers to use a Spanish version published in Chile in 1938 by the Peruvian Luis Alberto Sanchez. Understood as a journey of four friends (Panait Istrati; Bilili = Marie-Louise Boud-Bouvy; Nikos Kazantzakis; Eleni Samios) on the territory of the Soviet Russia of that time, which therefore in a time of upheaval, but also of the decline of the old values, the book becomes a disturbing testimony of that period, and captures the progressive deception of the *protagonist*, etymologically speaking, regarding his own ideological delusions. It seems that the meeting between Panait Istrati and N. Kazantzakis took place on November 13, 1927 in a Moscow hotel, and the journey itself took almost sixteen months.

In the *Preface* of the present volume, the publisher states that the book written by Eleni Samios has the features of a document, even though it seems quite subjective, by its title that wants to collect all the conjuring essence around the idea of *unique truth*. In the first part of its Soviet journey, the main character is rather ambivalent, oscillating between an almost childlike enthusiasm and doubt that often bothers him. Having an ardent temperament, Istrati lies sometimes antagonistically to the Cretan spirit always thinking of his travel companion, Kazantzakis. Since the beginning, when they reach Nizhny Novgorod, the feminine *raisonneur*,

Eleni makes a rather conventional portrait of the Romanian (Panaitaki) as it is shown in the photos of that time (“bending under the weight of baggage, harnessed with the camera and all its accessories – holding the portable Remington in one hand and a big aluminum mug in the other” – p. 44). *The quixotic characters* come and go along and across Russia, Panait Istrati being the most improbable of all, in that he is often tried by bouts of exaggerated generosity, though is still considered a good administrator by the others in the group. Most often he is disappointed by the view he finds, for instance when he reaches the Novorosiiskaia Iarmarka, exclaiming with a Balkan grief – “Aman, Niko is this the market of our dreams?” When he stumbles upon some Byzantine icons, he is again surprised, but in a positive way and *the humanist* Kazantzakis, broadly speaking, explains how the things are, how the new Adam of Christian origin became exchangeable in the chimera of the *new man*, of the socialists. Recognizing that his friend from Greece, called the Cretan ogre, is superior, Istrati does not intend to take part in endless polemics. Eleni Kazantzakis carefully captures almost in a cinematic way the various issues which seize all the participants in the great Russian adventure: the dark waters of the Volga, the largest paper mill (in Balahna), the publishing house of the Soviet government (Gosizdat), the Greek school of Batumi, Likani palace, a model collective farm, some kolkhoz, renting a cottage in Bekovo etc.

A collateral but not unimportant episode is Panait Istrati’s brief travelling through Greece, his visit to the Acropolis and his fiery speeches after seeing *Sotiria*, i.e. a hospital of tuberculosis. From an almost comic intermezzo – among the few of its kind – we find out that the ladies of Kolonaki, an elegant neighborhood of Athens, eagerly awaited him, especially if he put on his leggings. The meetings with various personalities of that era are represented, again, caught with a keen sense of observation, in a laconic style and expressive alike; these include Henri Barbusse, Romain Rolland (briefly mentioned), Maxim Gorky and others. But the friendship between Nikos and Panait remains the strongest, almost like a brotherhood, the last of them even invoking the ancient link between Dioscures. At first, the irrepressible enthusiasm of the two is reflected in a letter of the Romanian inserted in the book: “And starting with the next day, enlightened by the splendor of your face, new Russia, we have sworn to serve you. This will be the purpose of our existence in the future” (p. 58). Often, Eleni Kazantzakis insists that the man from Brăila is like a big boy who is delighted by the wonders of the places he sees, just to eventually emphasize the feelings of disappointment that encroach upon this easily deluded soul. The mixed features of this rather controversial personality are painted by evoking Istrati’s boundless generosity that sometimes cost him more (his promises without foundation made to a poor sick that he would be embarked on Odessa or to a worker from Kiev who wanted to accompany him to Moscow and so on). Kiev, Odessa, Crimea, Kharkiv, Leningrad, Murmansk, Stalingrad are all stops on this writer’s trip, always bustling in every aspect, eager for new experiences and friends. Then “Unfortunately, unexpectedly Rusakov business emerged, like a Hydra with a thousand heads and nipped our momentum” (p. 66). However, the dreamer is constantly in search of the civilization, broadly speaking, of whose benefits he did not take advantage of. For the other three (Nikos, Bilili, Eleni), the Romanian appears with his full core stories, like a new Scheherazade, paradoxically drawn by the lure of the West. Thus, self-referentiality intervenes in the quoted volume: “He smokes, continuously smokes or sucks an already begun lollipop, narrates, prays like a lost man among his memories, happily delivers a speech, gesturing, miming as if he were one of his characters” (p. 69).

A consistent section of Eleni Kazantzakis’s memoirs is devoted to exactly the eastern part of Russia, where the Orthodox churches, the white battlements of the Kremlin, the seven floors of the Soubeyka tower, the Kama River of the Tartarians’ land, but also Samara Region of the Great Famine arise. Legends about the snake emblem of Kazan city as well as the cruel memories of cannibalism trends due to the atrocious shortcomings in the 20s coagulate here. A character in the book, a Russian, shatters any idyllic image: “taking advantage of the civil war, fourteen nations come upon us. Six million people died of starvation, millions died because of

deficiencies of all kinds and still others because of illness or because of a senseless cruelty” (p. 82). Occasionally, the rational Kazantzakis shows Istrati more jokingly, half seriously, that to change the peasant into a worker is actually a counter-revolution. In this wider context, the figure of Maxim Gorky, Istrati’s literary pair as stated many times, is blurry, almost pale, sad and disappointed, like that of a Russian Don Quixote. None of the previously accomplished things could heal the wound of his soul. Christian Rakovski, another controversial figure of the Soviet history, appears dark, downright obscure, and causes enough disappointment within the book. This is also because Panait is “certainly an unhappy man. But any word does not lose any opportunity to make propaganda to the Idea, although the idea does not want to listen to him anymore and sometimes shakes him in a not at all honorable manner” (p. 104).

The picture of the moving dunes while his boat is wearing the four knights of the idea, from the beginning, poetically imagine (the unique European lotuses) the precariousness of the so-called slow Russian democracy, but its certain unraveling. Likewise the real tragedy of Panait Istrati coagulates, or better said his frail person dissolves, otherwise prematurely extincted in teaching thinking (ideology) desired as egalitarian too vast for one man’s limitations, but collapsed in his own utopia. Inevitably influenced by the artistic strength of the un-reconciled Kazantzakis, this time, Eleni Samios – she herself being intransigent with the portrait of the main character – goes further with the story, describing the extensive landscapes of Russia, towards the Caspian Sea as follows: “sand for hours, just sand. As the eye can see. Mountains of sand, sandy plains, sandy hills. Only sand. And, finally, a dense forest with vigorous trees” (p.109). The uselessness and insignificance of the human being in this region whose emotional echoes are amplified within the soul of the outsider are offset by the materiality of some issues such as the endless oil fields in Azerbaijan, leading to the unmistakably capitalist realities. In fact, therein the Soviet tragedy lies, in the inadequacy of the deeply mystical mentality of the common Russian, and broadly speaking, together with the satisfaction of some very concrete needs dictated even by the geographical specificity of living (plenty of food, enough heat, plentiful drinking, thick clothing and others).

Panait Istrati is seen both as a genuine oriental, but also as an incurable cosmopolitan. A certain photographic skill of the writer disclosed within the volume leads her to prefer short prose sections which gives them titles such as *The Harbour*, *The Greek Village*, *The Children of Lenin*, *The Silk Stockings* (an almost humorous sketch) and more. The most beautiful piece in the book is going through Tbilisi, the capital of Gruzia. While Panaitaki is delighted by the charm of the Georgian settlements and listens avidly to the ogreish legends of these places (about Queen-Amazon Tamara or Saint Nino), basted as in *One Thousand and One Nights*, Kazan was seeking refuge in libraries, where swallowing kilograms of dust and rough erudition. The narrator does not forget to remind the epistolary stream that befalls the man from Brăila, on behalf of Victor Serge, Romain Rolland, A.M. de Jong, Francis Jourdain and others. The inevitable end of the great Soviet adventure is understandable considering the last fragments from *The Real Tragedy of Panait Istrati*, found in the written volume by Kazantzakis as well, entitled *Toda-Raba*, therefore spoken by the Greek voice – “Someday, these two traveling companions were felt on the brink; gripped by despair, they saw the world rolling into this abyss. Their hearts full of restless understood at once the painful and fatal meaning: we cross the past ideas of a civilization and we live” (p. 131). So the only “redemption” of the Romanian author is to permanently turn his face towards the West, to France especially, and to aim at writing a story per year, so as not to fall into oblivion... These wanderings are not deprived of the humorous pages relating for instance, to an old Muslim, wearing a green caftan, extremely proud by the agronomic resort that he takes care of. Quite visionary, even near death (although the others considered him as immortal), Istrati’s “prophecy” deals with the disappearance of the last authentic peasants in this region. Though he understands, we paraphrase, that the achievement of a sublime idea is like composing an often bloody, ugly, even hideous mosaic of rocks, as passionate as he is he does not accept the downfall of individuals in the name of that idea. In the heart of Armenia, the travelers are imbued with the

spirit of those poetic realms: “the autumn breeze, a little wet, fresh was peeling off the amber leaves of the apricot trees branches and the earth was kingly dressed” (p. 138). But to some extent, the separation of the four friends at the beginning takes part here due to *the Montagne-Russe of Panait's whims* that bothered all on long-term... The wanderer Istrati who scours throughout USSR, from Odessa to the Frozen Ocean, while having 7,000 kilometers by rail and yet another 900 by car suddenly stops, being tired and disgusted. In fact, of all the great Russians momentum only its scathing cold, like a leitmotiv, barren and soul loser remain, while the most admirable is the following passage: “People and horses filled with tears, with their eyes red of frost, are no longer human beings, but polar bears and cats in boots, walking through Moscow, which regained its former brilliance in white furs” – p. 186). The nostalgia of a still unfulfilled aspiration, the chase after a mirage that visibly vanishes, the socialist-communist chimera, half angel, half beast, within its mosaic and almost surreal wholeness to what was called the USSR, and especially a strong dose of authenticity (projected into present), all these remain after reading this small book composed like a concentrated symphony by Eleni Samios Kazantzakis. *As a modern Don Quixote without Sancho or sword, Panait is struggling alone against this infernal work*, whose inexorable end was looming even then after an unnecessary number of sacrifices.

Amalia Drăgulănescu
 “A. Philippide” Institute of Romanian Philology – the Iasi Branch of the
 Romanian Academy
 Romania

Narcisa-Alexandra ȘTIUCĂ, *Spirala sărbătorilor. Rosturi, tâlcuri și deslușiri*, Sibiu, Editura „ASTRA Museum”, 2014, 252 p.

Deși titlul trimite către ideea unui nou studiu de etnologie națională, în tradiția expozitiv-interpretativă a unora dintre studiile de etnologie românească acordate în retorica unicității, exemplarității și frumuseții extraordinare pe care ritmurile vieții culturale populare le-ar avea, construcția acestei cărți este prin excelență marcată de un set de echilibre atent construite. În primul rând, volumul nu este constituit exclusiv retrospectiv, fundamentat pe principiile arheologiei culturale și eliminând din discurs prezentul drept corupător major al faptului cultural popular. În al doilea rând, autoarea propune construirea profilului sărbătorii nu prin limitări de clasificare a comunităților în clasică opoziție reduționistă urban-rural, ci prin compliniri de natură semantică ale celor două componente în sens binomial. În al treilea rând, introducerea dimensiunii religioase în lectura calendarelor nu se produce prin supralicitări, ci prin armonizări asumate de autoare ca încercări. Din aceste puncte de vedere, triada *rosturi, tâlcuri și deslușiri* trebuie înțeleasă sub semnul potențialului interpretării și nu drept soluția unică a lecturii sărbătorească ca epuizare dictatorială a semanticii acestuia.

Volumul este structurat în trei capitole pe care autoarea le numește sugestiv „cărți”: *Cartea întâi: Început de an, sfârșit de an, Cartea a doua: Sărbători în cinstea primăverii și Cartea a treia: Zile cu slavă și împliniri pentru rodire*, păstrând astfel în corpul studiului notația din *Cuvântul înainte* care precizează rolul pe care prezentul volum îl are, o „carte de învățătură”. Parcurgerea cărții însă conduce la o dublă semantizare a termenului „învățătură”. La un pol s-ar situa o lectură mentalitară prin intermediul căreia volumul însuși este cel care lecturează, prin grila de selecție și interpretare a autoarei, un strat de gândire, mentalitate și reprezentare a curgerii timpului așa cum acesta decurge din practicile culturale supuse analizei. La celălalt pol se situează un cu totul alt tip de învățătură, volumul putând fi citit și din

perspectiva asumată de autoare a „popularizării” acestor practici culturale unui public mai mult sau mai puțin specializat. Astfel, învățătura este în acest volum o învățătură *a altora*, grup constituit prin aglutinări și încorporări de urbanitate și ruralitate, pentru *aceștia*, în sensul descifrării unei identități și a oferirii acesteia ca material de observare și învățare unui alt tip de grup, deopotrivă consumator al acestor practici culturale și spectator la derularea lor.

Volumul începe, absolut firesc, în logica *deslușirii* cu un cuvânt despre sărbătoare și, mai ales despre consumul acesteia prin integrarea în seria „să sărbătorim, să prăznuim, să celebrăm, să aniversăm” (p. 8), interpretate în sensurile tradiționale ale refuzului „de a ne supune acestei ireversibilități” (p. 8) și ale recuperării evenimentelor ordonatoare din trecutul exemplar, cu valențe mitice. Însă, așa cum toate momentele de discontinuitate a liniarității temporale prezentate în volum o arată, sensul recuperării este dublat de un *tâlc* al încorporării unui sistem cultural aluvionar, însă prin deciptarea unor etimoane culturale populare. În succesiune, autoarea stăruie asupra zilelor, lunilor și anotimpurilor, prin dublarea acestora cu semnificații mitico-religioși, care funcționează ca patroni ai zilelor, sau cu aceia alegorici, în cazul lunilor interpretate ca „fii ai anului” (p. 10). Circumscrierile teoretice ale obiceiurilor calendaristice sunt definitivate de autoare prin recursul, în cele din urmă, la multiplicitatea calendarelor care ritmează existența în ritual și în ceremonial. Astfel, sistemul obiceiurilor este determinat de calendarul bisericesc, normatorul esențial al vieții comunităților rurale și urbane deopotrivă, dublat de calendarul popular. Doar că acesta din urmă este perceput de autoare ca un unificator generic al unor calendare cu funcționalitate complementară: agrar, pastoral, pomiviticol, apicol sau „ceea ce adesea numim peiorativ *calendarul babelor*, adică cel al îndeletnicirilor exclusiv feminine” (p. 16), prin care raportul cu universul proximal se generează prin încorporări ale sistemului de opoziții „favorabil/ nefavorabil” (p. 16). În cele din urmă, încadrarea sistemului de sărbători prezentate în volum este completată, la nivelul teoretic, prin definirea limitelor acestor tipuri de calendare care, în coabitare, controlează ritmurile vieții ceremonial-rituale din spațiul românesc. Fiecăruia dintre calendarele amintite mai sus îi corespunde un sistem propriu de începuturi și sfârșituri, marcate corespunzător de acte, gesturi și patroni, care consfințesc apusul și regenerarea.

Trecând mai apoi la prezentarea sărbătorilor reprezentative ale calendarelor populare, autoarea alocă un spațiu amplu ciclului de momente sărbătorești de iarnă care ating un moment de maximă intensitate în perioada Crăciunului și a Anului Nou. În grila anticipării, autoarea prezintă contextul pregătitor al ciclului de sărbători de iarnă prin enumerarea interdicțiilor alimentare sau comportamentale, a actelor de protecție rituală a familiei prin finalizarea anumitor munci (și interdicția de continuare a practicării acestora) sau restricții alimentare impuse copiilor pentru a preveni bolile contagioase, cărora li se adaugă permisiunile, de exemplu începerea lucrului de mână pentru desăvârșirea ținutelor de sărbătoare sau pregătirile pentru colindatul în ceată. Prin această mențiune referitoare la dezlegările dependente temporal, deși nu își propune ca scop în sine, autoarea deschide și posibilitatea de a lectura practicile culturale în grila opozițiilor de gen.

În cazul altor momente nevrăgice ale calendarului, autoarea manifestă precauții în integrarea clară a unui set de practici în logica unui anumit calendar dintre cele enumerate mai sus sau a unei anumite ordini ontologice: „[Î]n ce calendar putem include *Ajunul Sfântului Andrei* și ziua acestuia? Sunt aceste sărbători pastorale ori pot fi incluse în calendarul muncilor casnice? Fac parte din cultul morților sau sunt destinate mai degrabă acțiunilor magice de aflare și influențare a norocului în dragoste și căsnicie? Nu putem da un unic și ferm răspuns la toate aceste întrebări fiindcă *Sântandrei Cap-de-Iarnă*, ca orice sărbătoare de sfârșit și început, este din toate câte ceva” (p. 30).

Densitatea de practici ritualice specifice Sfântului Andrei este cu atât mai interesantă cu cât, sugerează autoarea, o serie de practici tradiționale au fost date uitării, însă în locul acestora profilul cultural contemporan compune, în complementaritate, un set de obiceiuri noi prin care, la o lectură din exterior de această dată, statutul acestei sărbători ca punct de o puternică semnificație culturală nu se modifică în termeni fundamental diferiți. Un asemenea exemplu

poate fi reprezentat de practicile de divinație specifice Sfântului Andrei, variind de la grăul pus la încolțit până la practicile de ghicire în scop erotic ale adolescentelor de azi.

Alături de Sfântul Andrei, galeria sfinților de iarnă din calendarul creștin cu puternice valorizări în cultura orală este completată de Sfântul Nicolae, figurat deopotrivă ca entitate protegitoare a celor aflați în pericol (pescarii îl invocă în asemenea situații), dar și a hoților, proteismul acesta bivalent fiind pus de autoare pe seama „biografiei spectaculoase” (p. 39) a sfântului. Pe lângă formele de integrare tradițională a figurilor creștine în profilul practicilor orale, autoarea își îndreaptă atenția către reprezentările contemporane, care valorifică o cu totul altă tradiție pe linia migrării personajului aducător de daruri de la începutul lui decembrie în imaginea comercială a lui Moș Crăciun. Însă, profund contrastând cu imaginea contemporană, Crăciun în formele de reprezentare tradițională, „este altcineva decât îl socotim noi astăzi” (p. 54). Imaginea Moșului Crăciun din mentalul românesc este o imagine pe care autoarea o recompune din texte de colind, unde acesta este figurat ca o divinitate din străvechime, care împărățește peste lumea de dinaintea venirii lui Hristos, și care se înscria în suita „sfinților bătrâni ce veghează asupra ultimelor sărbători din an” (p. 56). În cele din urmă profilul sărbătorii Crăciunului este completat de prezența bradului împodobit, în izomorfismul cultural pe care bradul îl cunoaște în cultura românească, de obiceiul colindatului înțeles în valențele sale sacru-augurale sau fastuos-ceremoniale, sau de gătirea și îndestularea casei.

Statutul de ciclu sărbătoresc de maximă importanță pe care cele douăsprezece zile ale finalului și începutului de calendar îl comportă este demonstrat de autoare prin prezentarea obiceiurilor din jurul datei de 31 decembrie. Linia generală care marchează Anul Nou este dată de caracterul carnavallesc, prezența măștilor fiind edificatoare. Alături de masca animalieră, autoarea aduce prim-planul *măștilor* actuale plasate în zona satiricului: „Omul ordinii înarmat până în dinți, Judecătorul corupt, Vânătorul-braconier, Politicianul demagog, Medicul ahtiat după ciubucuri, Comerciantul necinstit, Domnișoarele apetisante și mulți alții” (p. 71). Pentru spațiul moldovenesc însă, carnavalul este dublat de „sobrietate” prin obiceiurile Căiuților și ale cetei de plugari sau, pretutindeni, de privirea către noul început, marcată de urare și, din nou, de practici de ghicire a destinului individual sau al întregii comunități sau de constrângere a acestuia prin faceri și desfaceri.

Logica începuturilor este în continuare descrisă de autoare prin prezentarea Bobotezei și sărbătorii Sfântului Ioan, aceasta din urmă marcând încheierea ciclului festiv prin obiceiuri precum iordănitul femeilor din sudul României, care consacră suspendarea prescripțiilor tradiționale, și muiatul Ionilor din Tâlmăcel, în cadrul căruia se marca ceremonial dizolvarea cetei de colindători.

După acest moment al încheierii celor douăsprezece zile, autoarea enumeră aspectele semnificative ale sărbătorilor mai mărunte, cu întregul lor arsenal de obiceiuri, care pregătesc celălalt moment de o semnificație deosebită a calendarului, Paștele, trecând astfel către capitolul dedicat sărbătorilor de primăvară.

Ca și în cazul sărbătorii Crăciunului, Paștele este așteptat în logica pregătirilor trupului sau ale casei pentru marele moment de sărbătoare. Postul mare este completat de o multitudine de credințe și obiceiuri, caracterizate de diferite grade de vechime, de combinări de religiozitate ortodoxă și catolică sau de momente dedicate celor vii, dar și celor morți. Păresimile (sau postul Paștelui) vin, în logica tradiționalului, cu o săptămână dedicată cailor, *Săptămâna Cailor lui Sântoader*, de anumite momente dedicate interdicției de a munci, sub sancțiunea generată de unele entități ale sacralului malign, de acte de spălare ritualică a capului sau de culegere a plantelor de leac sau cu virtuți magice.

Primăvara mai este marcată în calendarele populare de zilele Dochiei cu modelările culturale ale capriciilor vremii și, mai ales de Mărțișorul tratat ca „amuletă și simbol” (p. 146) și generator de paradoxuri la nivelul urbanului, care, după cum notează autoarea, contribuie la păstrarea acestui obicei, contrar statutului său de anihilant al tradițiilor populare. În cele ce urmează, autoarea detaliază obiceiurile zilei de 9 martie, în logica împletirii simbolurilor precreeștine cu cele de factură religioasă, dar și prin recursul la memoria obiceiurilor prin

amintirea pornitului plugului sau a focurilor dimprejurul livezilor având drept scop protejarea acestora împotriva dăunătorilor. Către finalul postului, în cea de-a șasea săptămână, naturalul este cel mai puternic valorizat, prin marcarea evidentă a renașterii acesteia. Autoarea evocă o situație de introducere în circuitul oral a unui colind de Florii, de sorginte cultă, ca un dublet compensatoriu al formelor de colindat de Crăciun. Alături de acesta, tot în zonele sudice, se practică obiceiul Lăzăriței, în forma sa de alegorie valorizând moartea-nuntă, închinat unei zeități vegetale, care nu are nimic în comun cu Lazăr biblic, înviat de Hristos. În cele din urmă, deși semnificată ca mai importantă decât Crăciunul în doctrina religioasă, sărbătoarea Învierii este mai puțin încărcată de obiceiuri care să privească în integralitatea ei comunitatea, încărcătura sacră manifestându-se mai cu seamă la nivelul alimentelor. Autoarea prezintă însă obiceiurile Udatului sau cele cu specific agricol, legate de plugărit, din anumite zone ale Ardealului.

Ciclul de primăvară este marcat ca punct final de Sfântul Gheorghe care „se definește de celelalte de peste an ca una cu foarte vechi semnificații legate de cultul vegetațional și de biruința definitivă a soarelui asupra încremenirii iernii, un prag ce poartă toate valorile simbolice ale trecerii către vară” (p. 178).

În cele din urmă, *Cartea a treia: Zile cu slavă și împliniri pentru rodire* se suprapune peste intervalul de timp rămas neacoperit, caracterizat de zilele de nume, dar, cu precădere în sensurile tradiționalului, de sărbători cu precădere „mânioase” (p. 199). Alături de acestea, calendarele rețin o multitudine de personaje mărunte care, însă, pot afecta deopotrivă pozitiv, cât și negativ viața comunitară sau individuală: Precup, Vârtolomeiul, Ciurica sau Mucenicul Foca. Semnificative pentru orânduirea muncii sunt acele zile precum Armindenul care aduce ziua de odihnă și sensul de prag către un nou ciclu vegetațional sau Sfinții Constantin și Elena, când, de vreme ce puii de pasăre sălbatică deprind zborul, nu se lucrează viile pentru că lucrul ar putea face ca păsările să le strice.

În acest ciclu temporal autoarea alocă un spațiu semnificativ Rusaliilor și Călușului pentru rolul „cardinal” al celei dintâi, alături de Crăciun și Paște, în profilul civilizației tradiționale românești, dar și Sânzienelor pentru Moșii de Sânziene și cultul morților sau deschiderea porții de comunicare cu lumea celor răposați.

Prezentarea aceasta sintetică a sărbătorilor românești pe care autoarea o face prin surprinderea resorturilor celor mai semnificative este completată de un set de ilustrații, fotografii de o calitate grafică excepțională. Imaginile, făcute chiar de autoare în cercetările sale pe teren sau aparținând altor etnologi de teren, funcționează în text ca un dublet vizual edificator pentru cititorul care caută în volum surse de informare referitoare la realitățile calendarelor românești.

Adrian Stoicescu
Universitatea București
România

Magistri et alumni, amore scribendi. Studia. In Honorem Professoris Nicolae Felecan, Daiana Felecan, Oliviu Felecan (ed.), Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2016, 842 p.

Publicată recent, cartea *Magistri et alumni, amore scribendi. Studia. In Honorem Professoris Nicolae Felecan* reunește o serie de studii și se înscrie în permanenta preocupare a coordonatorilor de a aprofunda investigațiile lor în domeniul lingvisticii.

Lucrarea de față este un omagiu adus profesorului băimărean Nicolae Felecan, la împlinirea a 75 de ani, atât prin evocări, cât și prin studii științifice, semnate de 55 de specialiști prestigioși în domeniul onomasticii și al lingvisticii în general, din 11 țări, dintre care amintim pe: Pierre-Henri Billy, C.N.R.S., Université Paris-I Sorbonne, Franța; Emili Casanova, Universitat de Valencia (AVL), Spania; Enzo Caffarelli, Università di Roma "Tor Vergata", Italia; Gheorghe Chivu, Academia Română, Universitatea din București, România; Traian Diaconescu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; Liviu Franga, Universitatea din București, România; Vasile Frățilă, Universitatea de Vest din Timișoara, România; Alexandru Gafton, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; Sergey Goryaev, Ural Federal University & Missionary Institute, Ekaterinburg, Rusia; Milan Harvalík, The Institute for the Czech Language of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Praga, Republica Cehă; Yolanda Guillermina Lopez Franco, Département de Français, Centre d'Enseignement des Langues, Faculté d'Études Supérieures Acatlán, Université Nationale Autonome du Mexique, Mexic; Dumitru Loșonți, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Filiala din Cluj-Napoca a Academiei Române, România; Leo Loveday, Doshisha University, Kyoto, Japonia; Margareta Manu Magda, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” al Academiei Române, București, România; G.G. Neamțu, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; Bertie Neethling, Honorary Research Professor at Durban University of Technology (DUT), Africa de Sud; Ștefan Oltean, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; Michel A. Rateau, Société Française d'Onomastique, Franța; Adriana Stoichițoiu Ichim, Universitatea din București, România; Ioana Vintilă-Rădulescu, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” al Academiei Române, București, România.

Volumul colectiv, apărut la Editura Mega, Editura Argonaut, având codul ISBN 978-606-543-726-5, ISBN 978-973-109-658-2, se deschide cu un *Prolog*, semnat de Daiana Felecan, urmat de *Evocări* și de studii din diverse domenii de cercetare, structurate în șase capitole tematice: *Etimologie. Dialectologie. Istoria limbii române, Ortografie. Gramatică, Lexicologie. Pragmalingvistică, Onomastică, Cultură și civilizație clasică. Romanistică, Miscellanea. Epilogul* aparține sărbătoritului însuși.

Intitulat *Decalogul discipolului recent, precedat de cele două îndatoriri mai mari și urmat de cuvântul dascălului*, prologul se remarcă printr-o incontestabilă originalitate în ceea ce privește abordarea interdisciplinară, fiind, așa cum precizează autoarea, „un cover după mai multe texte religioase; altfel spus, este un hipertext, construit pe mai multe hipotexte” (p. 75).

Cele două legi de necontestat din început – „1. Să-i porți neconținut recunoștință dascălului tău în inima ta și în cugetul tău!, 2. Să-l respecti pe dascălul tău cu mult mai mult ca pe tine însuși” (p. 72) – constituie baza morală a decalogului, de la care se desprind și celelalte „acte normative”, „documente” de recunoaștere a valorii incomensurabile a mentorului. Imnul în cinstea discipolului,

Chiar de-aș cunoaște toate tainele de aici și de dincolo, dacă pe discipolii mei nu-i am aproape, știința-mi este o podoabă neșlefuită.

Chiar de-aș avea răspunsuri la toate întrebările, dacă nu-i am pe discipolii mei aproape, întrebările se construiesc fără răspuns.

Chiar dacă meditez la taina florilor de măslin, iar discipolii mei, osteniți de priveghi, așteaptă cu nerăbdare ceasul al treilea..., chiar și așa..., chiar și de acolo..., fără de ei, nimic nu sunt.

Dragostea este răbdătoare; nu supără pe nimeni, nu ține socoteală de rău, nu se bucură de nedreptate; ea le acoperă, fiindcă dragostea nicicând nu încetează (p. 75),

are menirea de a surprinde veritabila esență a dascălului, care „se oferă” pe deplin învățăceilor, se consumă pe sine pentru a-i lumina pe alții. Fără discipolii săi, profesorul își pierde rolul de a fi un maestru, un om integru, deoarece ei completează chemarea dintâi, aceea de a deschide noi drumuri spre alte orizonturi.

Textul este construit sub forma unei rugăciuni, prin care se cere divinității putere de a respecta dascălul, de a-l admira, de a-i „recunoaște valoarea”. A treia rugămintă, „Dăruiește-mă cu aducere-aminte întregă, să nu uit nicicând rânduiala sufletească pe care a așezat-o – sau, după caz, ar fi putut-o zidi, de s-ar fi găsit sol statornic – dascălul meu în mine! Să îndrept spre el un gând curat (chiar de va fi să fie singurul pur rămas în mine) ori de câte ori memoria mi-l reînvie” (p. 73), are rolul unei retrospective, autoarea mulțumind mentorilor spirituali, recunoscându-le, în mod deosebit, rolul de a-i fi sădit și sporit cunoașterea de sine, și invită posibilibi cititori să-și antreneze gândurile și cuvintele pentru a lăuda în mod neîncetat efortul dascălului de a căuta în ei pământ roditor, în care să semene onestitatea, demnitatea, autocunoașterea și autoexigența.

Capitolul *Evocări* se remarcă prin elogiile aduse profesorului Nicolae Felecan, prin intermediul cărora fiecare posibil cititor al cărții poate să-l cunoască îndeaproape. Numit de Teodor Ardelean „cel mai exigent dintre profesorii de la filologia băimăreană” (p. 78), OMUL Nicu (Lazăr Avram) a fost, este și va fi pentru elevi, studenți și profesori, deopotrivă, „un model de probitate profesională” (p. 90) (Daiana Felecan). Profesorul Felecan, afirmă Teodor Ardelean, „este un CLASIC în viață; cât timp îl mai avem pe Nicolae Felecan, cu stilul său, cu profunzimile sale ușor etalabile, cu cărțile sale eminente, cu pozițiile sale științifice suntem încă într-o lume feerică, în care trăim direct și sensibil toate sensurile încifrate în sintagma *Magister dixit!* [...] întemeind la Baia Mare o nouă aristocrație filologică (Oliviu și Daiana, profesori habilitați și conducători de doctorat în filologie), în fapt o nouă familie nobilă română pe teren academic” (p. 79).

Capitolul *Etimologie. Dialectologie. Istoria limbii române* este constituit din patru articole, semnate de profesori și cercetători prestigioși (Gh. Chivu, Vasile Frățilă, Dumitru Loșonți, Iulia Mărgărit). Studiile se remarcă prin spiritul lingvistic acut al autorilor, prin preocuparea de a desluși fapte din diverse compartimente ale limbii: etimologie română și istororomână, tratarea monografică a unor elemente lexicale.

Capitolul *Ortografie. Gramatică* propune o argumentare riguroasă a întrebuintării unor construcții gramaticale: statutul sintactic al lui *al* în coordonare, modalități de evitare a cacofoniilor, despărțirea la capăt de rând. Totodată, autorii studiilor (Ștefan Găitănuș, G.G. Neamțu, Ilie Rad, Ioana Vintilă-Rădulescu), nume de seamă în spațiul limbii române, clarifică unele probleme legate de folosirea corectă/ greșită a unor categorii gramaticale.

Studiile din cel de-al patrulea capitol, *Lexicologie. Pragmalingvistică*, abordează limbajul din mai multe perspective: religioasă, economică, socială, culturală, argotică. Elementele de noutate, aduse de autorii români și străini, (Alina Bugheșiu, Adina Chirilă, Sergiu Drincu, Alexandru Gafton, Alfonso Germani, Simona Goicu-Cealmof, Sergey Goryaev, Sigrid Haldenwang, Maho Kitamura, Leo Loveday, Margareta Manu Magda, Mihaela Munteanu Siserman, Sabin Siserman, Ștefan Oltean, Adriana Stoichițoiu Ichim, Rodica-Cristina Țurcanu) sunt legate de interpretarea inedită a exemplelor oferite și de abordarea lor interdisciplinară.

Cel de-al cincilea capitol, intitulat *Onomastică*, conține studii care pot servi drept un reper bibliografic indispensabil pentru studierea onomasticii, în general, și a oiconimelor, toponimelor, antroponimelor, în special. Această ramură a lingvisticii este o sursă nesecată pentru: Pierre-Henry Billy, Daniela Butnaru, Enzo Caffarelli, Tamás Farkas, János N. Fodor, Oliviu Felecan, Milan Harvalík, Yolanda Guillermina Lopez Franco, Marcienne Martin, Bertie Neethling, Ephraim Nissan, Teodor Oancă, Silvia Pitiriciu, Michel A. Rateau, Adrian Rezeanu, Alda Rossebastiano, deoarece autorii urmăresc identificarea și analizarea comportamentului onomastic specific ariilor investigate.

Capitolul *Cultură și civilizație clasică. Romanistică* pune în discuție moștenirile lingvistice provenite de la limbile romanice, începând din Antichitate și până în prezent. Noutatea demersului celor șapte autori (Iulia Barbu-Comaromi, Emili Casanova, Ioana Costa, Traian Diaconescu, Liviu Franga, Mariana Franga, Mihaela Paraschiv) este marcată de

investigațiile științifice efectuate în domeniul limbilor clasice și reconfigurarea lor pentru epoca actuală.

Ultimul capitol, *Miscellanea*, însumează o serie de studii din diverse domenii – literatură, folclor –, semnate de Ioan Dănilă, Ionel Funeriu, Marcienne Martin, Dan Negrescu, autori cu o viziune neîngrădită în domeniul lor de cercetare.

În *Epilog. Reflecții în amurg*, profesorul Nicolae Felecan rememorează diferite momente ale existenței Domniei Sale care i-au marcat drumul în viață: „Când ți-e dat să ajungi la vârsta senectuții, întrebări fără număr te asaltează și te refac să reiei, pe jos, multe din cărările vieții. Și – vrând, nevrând –, după câteva aduceri aminte ale primilor ani ai copilăriei, când, pe primul loc se afla dragostea părinților și a fraților mai mari, gândul se oprește la anii de școală. Frumusețea acestora este inegalabilă, dacă aici ai găsit o împlinire și, poate, sunt triști, dacă ai simțit anumite opreliști. Pentru mine au fost un izvor nesecat de bucurii” (p. 804). Cu deosebită considerație, își amintește de profesorii lui: „prin prisma acestor învățături, transmise continuu de iluștrii mei profesori, pot spune că am încercat să fiu întotdeauna un om integru, că am avut dragoste de adevăr și dreptate, exigent și cu propria-i persoană, dar și cu cei din jur, iar dacă am greșit față de cineva, nu am făcut-o cu intenție (*errare humanum est* „a greși este un lucru omenesc”)” (p. 810–811).

Așadar, acest volum oferă o viziune inedită asupra lingvisticii, printr-o investigare a limbii efectuată atât din perspectivă diacronică, cât și din perspectivă sincronică. Originalitatea și noutatea subiectului constă în îmbinarea cercetării multidisciplinare cu sociolingvistica, psiholingvistica, pragmatica, istoria, stilistica, religia. Aria investigată este vastă și diversă, incluzând nu doar centrul, sudul, vestul Europei, ci și alte continente (Africa, America, Asia).

Avem certitudinea că prezenta carte va reprezenta un instrument util atât pentru cercetătorii din domeniul lingvisticii, cât și pentru cei care sunt interesați de activitatea științifică și de personalitatea dascălului Nicolae Felecan.

Silvia Iluț

*Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca – Centrul Universitar Nord Baia Mare
România*

Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (științific versus popular), editor Cristina FLORESCU, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 712 p.

Lucrarea *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (științific versus popular)* reprezintă o apariție editorială inedită și, drept urmare, binevenită în literatura de specialitate românească. Abordând din punct de vedere lingvistic lexicul științific al fenomenelor atmosferice, pus față în față cu termenii corespondenți din graiurile populare, autorii volumului reușesc să ofere cititorilor un „acces liber” la o terminologie „închisă”, de specialitate, care, în mod obișnuit, este accesibilă doar unor „inițiați” și interesează cu precădere persoane avizate, din domeniul meteorologiei.

Volumul de față impresionează prin vastitatea informațiilor, acoperind un lexic variat, analizat pe trei paliere: diastratic, diatopic și diacronic. Cele 712 pagini acoperă, practic, întreg câmpul lexical al fenomenelor atmosferice, terminologie grupată pe șase capitole: *Nebulozitățile; Vânturile, deplasările și curenții de aer; Precipitațiile; Depunerile; Fenomenele luminoase, sonore, electrice și electroluminoase; Radiațiile*. Analiza minuțioasă a acestor termeni scoate la iveală, în mod strălucit, comori ale lexicului popular românesc care ilustrează, printre altele, ingeniozitatea lexicală și propensiunea spre religios a românilor concretizate,

convergent, în locuțiuni de tipul: *brăul babil, brăul cerului, brăul ciobanului, brăul Cosânzenii, brăul Domnului, brăul Dumnezeului, brăul lui Dumnezeu, brăul Maicii Domnului, brăul Maicii preacinstite, brăul Mariei, brăul popii, brăul roșu, brăul Sfintei Marii, cununa cerului* – locuțiuni care denumesc un singur fenomen, cunoscut sub denumirea generică de „curcubeu”.

Dintr-o analiză lingvistică de acest tip și de o astfel de amploare nu putea să lipsească un capitol de *Aspecte dialectale*, realizat de bine-cunoscutul cercetător Florin-Teodor Olariu, care, pe parcursul celor aproximativ 35 de pagini (p. 183–212), reușește să valorifice un bogat material dialectal, excerptat din lucrări de geolingvistică românească, precum *Atlasul lingvistic român* (23 de hărți); *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni (NALR/ ALRR)*; *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*; *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*; *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*; *Atlasul lingvistic moldovenesc* etc. Amploarea procesului de excerptare a materialului dialectal din lucrări de specialitate reiese din însăși mărturisirea autorului: „În urma documentării, astfel, a unui număr de nouă volume de atlase lingvistice cu caracter național (ALR s.n.) sau regional (NALR/ALRR, ALM), a trei arhive dialectale (parțial sau în întregime) și a unei lucrări recente reprezentative pentru lexicografia dialectală românească, a rezultat o bază de date în care au fost reținuți un număr de aprox. 700 termeni, variante și structuri sintagmatice din care pentru redactarea DFA au fost folosiți aprox. 470 de astfel de itemi lexicali [...]” (p. 184–185).

Capitolul dedicat analizei elementului dialectal este structurat pe nivelurile clasice specifice unui demers dialectologic: componenta fonetică (p. 185–191), morfologică (p. 191–193), lexicală (p. 193–198), semantică (p. 198–202), etimologică (p. 202–205). Remarcăm cu referire la acest studiu acribia și temeinicia faptelor lingvistice avute în vedere, ce au condus la corijarea unor lipsuri din dicționarele academice consacrate, care, bunăoară, ezită să abordeze sau nu lămuresc suficient etimologia unor termeni, cum este cazul cuvintelor *țigan/țigănel*, cu sensul ‘măzărice’, sau *șlap/șlapiță/jlapiță*, cu sensul ‘lapoviță’ (p. 205). În ceea ce privește componenta etimologică, autorul discută unele etimologii încă nesigure sau, dimpotrivă, propune unele soluții etimologice în premieră pentru limba română, cum este, de exemplu, cazul termenului *aralie*, cu sensul ‘vânt puternic, furtună’ (p. 205), pe care Florin-Teodor Olariu îl consideră un derivat postverbal de la verbul *a urla*.

Materialul lingvistic excerptat din atlasele lingvistice este analizat din punct de vedere diatopic, atât în sincronie, cât și în diacronie, autorul dorind să surprindă vitalitatea unor termeni din „câmpul lexical al fenomenelor atmosferice prin urmărirea continuității acestora între cele două serii de atlase lingvistice românești: ALR vs. NALR/ALRR” (p. 206).

Studiul pe care Florin-Teodor Olariu îl consacră componentei dialectale a terminologiei meteorologice a fenomenelor atmosferice, bine documentat, cu 54 de note de subsol, convinge prin demersul clar, susținut cu argumente științifice bine construite. În același timp, articolul reprezintă o valoroasă lucrare de geografie lingvistică, pe linia preocupărilor pe care autorul le are de ani buni, acesta stabilind, în sincronie, o serie de insule lingvistice care nu țin seama de factorii geografici, confirmând, o dată în plus, „un postulat al geolingvisticii, și anume acela că marile râuri nu au constituit mai niciodată bariere lingvistice, exemplul râului Olt fiind consolidat cu încă două exemple din același câmp lexical al elementelor atmosferice [...]” (p. 210).

Capitolul *Aspecte dialectale*, care poate fi considerat un punct de pasaj în economia lucrării între cele două părți din secțiunea de studii a volumului (prima, dedicată abordărilor lexicografice ale principalelor fenomene atmosferice – precipitații, vânturi, nebulozități etc., iar a doua alocată tratării dintr-o perspectivă mai largă a unor aspecte punctuale ale terminologiei meteorologice), este urmat de un foarte valoros și binevenit *Indice de cuvinte și variante* (p. 213–228), ce facilitează accesul la consultarea și verificarea informațiilor din cuprinsul lucrării.

Celelalte capitole ale cărții completează prima parte a volumului, prin analiza discursului meteorologic, întreprins de prof.univ.dr. Rodica Zafiu pe baza unui corpus de texte extras din 60 de buletine din presa românească din anii 1884–1916, studiu în urma căruia

autoarea constată „stabilitatea de inventar lexical și de structură a unui tip de discurs individualizat” (p. 257).

Un capitol foarte interesant este *Denotație și conotație în termenii meteorologici din aromână*, realizat de conf.univ.dr. Nistor Bardu, care relevă o identitate de termeni între aromână, dacoromână și meglenoromână, câțiva dintre aceștia regăsindu-se și în istroromână. Această constatare oferă, după cum precizează autorul, „argumente incontestabile privind unitatea extraordinară a limbii române din punct de vedere dialectal” (p. 271).

De mare interes este și studiul *Variante sincronice și diacronice în vocabularul gastronomic românesc. Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie” și „zăpadă”*, realizat de prof.univ.dr. Maria Neț, care propune intervalul situat între anii 1841 și 1935 ca perioadă de formare a limbajului gastronomic românesc (p. 291).

Partea a doua a lucrării, dedicată dicționarului fenomenelor atmosferice, se întinde pe aproape 370 de pagini (p. 313–679), în care sunt cuprinse circa 1500 de articole prezentate minuțios de către lingviști, în colaborare cu specialiștii meteorologi. Aceste articole pot fi considerate tot atâtea contribuții esențiale de istoria limbii, dialectologie, semantică și, în mod evident, lexicologie, făcând ca volumul de față să se constituie într-o veritabilă monografie a terminologiei meteorologice românești care așază limba română pe o poziție privilegiată din acest punct de vedere la nivel european. Acest aspect îl confirmă și coordonatoarea volumului, cercet. științ. princ. gr. I dr. Cristina Florescu, care precizează: „Nu am găsit în literatura de specialitate lingvistică românească sau romanică, în general europeană, o lucrare care să studieze în mod minuțios și special terminologia meteorologică a fenomenelor atmosferice. Evident, o analiză contrastivă a acestei terminologii la nivelul limbajului științific versus limbajul popular (în sens dialectal) lipsește din arealul exegetic al lingvisticii indiferent de perspectiva analitică (socio-lingvistică, istoria limbii, stilistică, pragmatică, semiotică etc.)” (p. 22). Iar această constatare, făcută în urma parcurgerii de către autorii volumului a unei impresionante bibliografii de specialitate (lingvistică, dar și meteorologică), confirmă o dată în plus importanța pentru domeniul terminologiei și al lingvisticii românești, în general, a evenimentului editorial prilejuit de apariția volumului prezentat aici.

Ioan-Mircea Farcaș
Centrul Universitar Nord din Baia Mare
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
România